

tagbaszakadt, kissé faragatlan, visszahúzódó, hallgatag fiú volt, csak apró, csillogó bogár-szemek árulták el elevenségét.

Ő egy osztálytal feljebb járván mint én, ritkán érintkeztem; csak az iskolánkban nagy virágzásnak örvendő test-edző játékoknál, melyek a mai mesterséges tornaművésznél aligha többet nem értek, jöttünk olykor össze. A fűgőbb játékokban kevésbé tűnt ki, mint a kar erejét megpróbálókban. A labdázásnál — a hol szaladni is kellett, mint a kifutóban, vagy a körbeállóban — nem igen jeleskedett, mert lusta vagy nehézkes volt a futásra s a kergetőzésre; ugrani sem tudott sem messze, sem magasra. De a papikot (lapos félgömb alakú, fényes-símára vakart cserfa-göcsöt), a rézsüt állított sima körrel, az erősen ráhajított kurta vastag bottal, messzibbre tudta ütni, mint bármelyikünk, s a birkózásban a nála jóval nagyobbakat is földhöz vágta. Kevés szavú, teljességgel nem loecskafecske, de ha beszélt, vidám, tréfás, eleven beszédű fiú volt. Tanulni csendesen magában szerett s a mit magolátnak (szó szerinti betanulásnak) neveznek, attól senki sem állott távolabb, mint ő. A leckék soha sem «vágta be», de értelmét alaposan elsajátította s «könyv nélkül» csak az auctorokat tanulta meg, melyekből (Sallustius, Cicero, Horác, Virgil — még akkor nem hívták Vergiliusnak, — Ovid, stb.) sokkal többet könyv nélkülőlünk, mint manapság szokás és kötelesség.

Szorosabb, s már szellemi barátságba csak három év múlva, 1842-ben léptünk, mikor én a pótkába, (VIII.), ő a logikába (IX.) lépett. Ő tizenhét, én még csak tizenhárom éves voltam, életkorra négy, osztályra csak egy év volt közöttünk, de én vagy nem tudtam, vagy elfelejtettem s csak mostanában tudtam meg, hogy anynyival idősebb volt nálam. Szellemileg fejlett s előre törekvő fiúk valánk. Már irói hajlam ébredett bennünk. Nemcsak a játékoknál, nyáron a Barátok rétvén vagy a Holt-Markos melletti mezőn, télen a Barátok tava jegén, hanem a kollegium lakoszóiban is gyakran összejöttünk (bár én künn szülemnél laktam) vele s hasonló szellemű barátai- és osztálytársaival, a Cassius-képű és alaku, szigorú elvű és szellemű Jancsó Lajossal, (ki mint a kolozsvári ref. főiskola tanára halt meg) és a fűgve, eleven, genialis Bodola Lajossal, (ki a forradalom után kibujdosott s magáról mit sem hallatva egy század negyedik, Olaszországban mint kitűnő mérnök működött s tizenkét évvel ezelőtt tért vissza hazájába olasz nevével és Lajos fiával, ki itt egészen magyarra lett s most a megyetemet jeles fiatal tanára), kik szintén 3—4 évvel idősebbek voltak nálam, de engem barátságokba fogadtak, együtt olvastuk a latin és magyar klasszikusokat, ezek közt kivált Kól cseyt, Berzsenyit, Vörösmartyt, Jósika, majd Eötvös regényeit, eszmét cseréltünk, vitáztunk, s végre önképző-társulatot (még akkor «titkos társaság»-nak hívták), alakítottunk, 1844-ben, mikor már én is subscribáltam (t. i. az iskolai törvényeknek), mint togátus diák, a milyenképp ők már egy év óta voltak akkor.

Ilyen «titkos társaság» már előbb is volt az enyedi kollegiumban. Gáspár János, Mentovich, Jánossy Ferencz, Finta Károly, Fekete Mihály, — később az irodalomban is tisztas nevet szerzett ifjak, — kik az irodalmi önképzés mellett, állítólag politikai tendenciákkal is vádoltatván, fegyelmi vizsgálat alá estek, s a hasonló társulatoktól az ifjak eltiltattak.

Ennek, a gondolat hat év előtt, 1838-ban eltiltott társaságnak a nyomába léptünk mi, mely titokban, pedig egészen ártatlan, sőt dicséretes szándékkal. Értésülvén, hogy hasonló cél-

lal a nálunk néhány évvel idősebb, de velünk rokonérzelmű ifjak közül is néhányan, Gyarmathy Samu (mint kuriai bíró halt meg), Horváth Samu (mint műszaki felügyelő mérnök halt meg), Nagy Sándor (most hidvégi lelkész), Csulak Zsigmond, Bodola Samu, Gáspár Albert (résztint még élő, résztint elhunyt székely ref. papok) is hasonló célra egyesültek, őket s az én osztálytársaim közül Róth Pált (most deési polgármestert s volt országgyűlési képviselőt) és az udvarhelyi főiskolából az enyedibe akkor jött Demeter Samut (meghalt mint zágoni lelkész) — egyesülésre szólítottak fel s azt megnyervén, rendszeresen folytattak «titkos társaságunk» működését. Ez résztint iskolai tanulmányaink mélyebb és alaposabb feldolgozására, résztint szépirodalmi dolgozatokra s általában önképzésre és művelésre irányult.

Salamon mind a két irányban legmunkásabb, s tehetségre is legjelentékenyebb tagja volt kis társaságunknak. Szépirodalmi első kísérletei, versben és prózában, itt e kis körben keletkeztek, s ha a belső és külső formában fogyatékosabbak voltak is — eszmei tartalomra kimagaslottak a mi kísérleteink fölött; mint kritikák is itt lépett fel először, kicsiben, de hozzáink képest kiválóan. Minden darabot, a mit felolvastunk vagy évlapjaink számára benyújtottunk, ő vett legalaposabban boncolás alá s mi szívesen elismertük fölényét.

A szavalás kevésbé esett kezére; ebben — mint a testgyakorlatokban — az eleven vérű Bodola Lajos vált ki; emlékszem, mily hévvel adta elő Kólsey Parainézisének egyes részeit, míg én inkább verseket szavalgattam.

A társaság formái működésén kívül esett iskolai tanulmányaink komoly gyakorlata. A társaság idősebb része, mely mikor mi a bölcsészeti, már a jogi, s mikor mi a jogi, már a theologiai tanfolyamot hallgatta, a maga tanszakát, mi a magunkét műveltük egész szorgalommal és buzgósággal.

Különös a diák! Tanárai egyéniségétől függeszt fel a tanulmányok iránti rokon- vagy ellenszenvét. Mi sem voltunk különbek. A tanárok közül némelyiket rajongva szerettük, némelyiket ki nem állhattuk, mondhatni gyűlöltük; némelyiket tűrhettük. Az első kategoriába atyám (a matematika és physika), Zeyk Miklós (a természetrajz és khemia) és Mihályi Károly, (a philosophia tanára) tartoztak. S bár ez a három tudomány szakott a fiatalság előtt legkevésbé vonzó lenni, ezeket az egész ifjuság kedvvel, mi valódi szenvedéllyel tanultuk, s a tanárok előadásain kívül is tanulmányoztuk. Ellenben a bölcsészeti tanfolyamon a történelem, a jogi s a politika és statistika egy tanárnak, a leggyűlöltebbnek, a kezében levén, mintegy összeesküvés volt, hogy «P.-nek nem tanulunk!» Salamont hangadó volt mindezekben; ő vezetett «tanulni» és «nem tanulni». S a kikésebb Magyarországi történetírói közt első helyet vala elfoglalandó, tanuló korában a történetre ügyet sem vetett, annál nagyobb szenvedéllyel foglalkozott a mennyiségtani és természeti tanulmányokkal. Mindenben kutató, melyre ható elméje, a nyomokat nyomozó, a végokokat megtaláló, az eredményeket kivonni tudó szelleme ezekben a tanulmányokban is azt az utat követte, melyet később a történeti nyomozás terén. Kedvence is volt az említett három tanárnak. Zeyk Miklós, a ritka kedvességű és nagy tudományú tanár, ki tárgyait hallgatói leggyöngébbikével is felfogadni és megkedveltetni tudta, Salamont s a két Jancsót (Józsit és Lajost) ugyszólván assistenseivé tette, bár ez az intézmény nem volt Enyeden; úgy atyám is a physikában Salamont, Jancsó Lajost s engem használt segé-

dekül a kísérletek előkészítésében. A mennyiség-tanban néhányan oly haladást tettünk, hogy számunkra a rendes órakon kívül, 1846/7-ben, a felsőbb mennyiség-tanból külön rendkívüli tanfolyamot tartott, melyben tizenketten vettünk részt, a már említettek kivül Kemény Gábor is, ki — később szintén a történeti s politikai tudományokban jelesen működő — az iskolában a természeti- és mennyiségtani szakokban tűntette ki magát, éles észével, nagy szorgalmával, gyors felfogásával.

Salamon, a Zeyk tanár útján az öreg Zeyk Miklós örökös laboratoriumába is bejutott s a polyhistor agg tudósnak, Kemény Gáborral együtt, khemiai, galvanoplastikai, fény- és erőtani, állat- és növény-physiologiai kísérleteiben és munkálataiban hű famulusa és kedves tanítványa lón. Hasonló szenvedéllyel feküdt neki a mathesisnek is, atyám vezetése mellett, ki őt különösen szerette, mindenben utasította, lelkesítette. Emlékszem, hogy egyszer a tizedes számrendszer magyarázatában ama kérdésre, hogy miért épen a 10 s nem a 7 vagy a 12 választott számrendszerünk alapszámául s jelesen a logaritmikus Briggs-féle rendszer alapjául, Salamon azzal felelt, hogy az csak conventió (megegyezés), mely igen czélszerű, de nem feltétlen vagy elvi szükségesség s fogta magát és a számokat s azok műveleteit a 7-es és 12-ös rendszerben is kidolgozta, táblázatokat készített a 7 és 12 alapszámok logaritmusaírói, s hetekig dolgozva rajtok, e magában meddő munkával magának csinált hasznos gyakorlatot a számtan, s jelesen a logaritmikus elméletében. Mert ő mindig magának tanult s a járt uton maradni a többiekkel nem tartotta elének, mikor őt a tudomány kiváncsiság és érdeklődés a járatlan mellék-ösvényekre vonzotta. Azok a bizonyos tanárok, kik csak a magok kurzusai fékén szerették vezetni hallgatóikat s nem tűrhették, hogy valamelyik mást és többet is akarjon tanulni, mint a mit ők tanítanak, nem szerették Salamont (a ki viszont maga sem respektálta őket), de annál többre becsülték azokat, a kik tanítványaikban nem szolgai magoló szorgalmat, hanem az önálló tanulás kedvét becsülték, élesztették s a járatlan utakra vágó ifjút azokon is tudták és szerették vezetni.

Igy adta Salamon már az iskolában, különösen annak felsőbb akadémiai tanfolyamain, világos jelét igazi tudományos szellemének s benne a későbbi tudós, a kutató, a kritikus már ott a nagyenyedi kollegiumban mutatkozott s ugyanabban az irányban fejlődött, mely őt később oly magasra vitte irodalmi köztársaságunkban.

Talán kedvező anyagi viszonyok is segítettek őt ebben a munkásságban? talán gond nélkül élhetett, mint Kemény Gábor, nagyanyja «az öreg báróné» enyedi, s apja a kitűnő Kemény Dénes csekelaki kastélyában, vagy én apám egyszerű házában? Salamon, míg atya elt is, igen keveset, annak halála után egy garast sem kapott hazulról, testvérbátyjaival együtt a kollegiumi benlakásra, a fejedelmi alapítványból valami szerény ösztöndíjra s kisebb tanuló tanításával nyerhető kosztra vagy csekély díjazásra volt szorítva. Bátyjai is egymásután kitéptek az iskolából, életpályákra, melyeken mint kezdők ők sem segíthettek, de ő el sem fogadta volna; sőt még a maga erején elérhető segélyforrásokat sem vette igénybe. Alsóbb osztálybeli tanítványokat sem vállalt, a kiktől kosztot s némi díjazást nyerhetett volna; nem mintha nem szeretett volna tanítani, mert szegény gyermekeket nem egyszer ingyen oktatott, utasított magyarázataival, leckéikkel; de magát bizonyos órákra lekötöni, saját tanulmányai s készületei rovisára sohasem akarta. Inkább akart koplalni a szó szo-

ros értelmében. Mint kitűnő tanuló az úgy nevezett «fejedelmi» (Bethlen) alapítványból 100 váltó forint ösztöndíjjal s naponként két cipóval volt ellátva. A száz váltó forint elég volt ruházatra, könyvre, néha egy kis kofapecsenyére is telt belőle, vagy egy pipa-dobányra; rendes kosztja a két kollegium-czipó volt évenként át. Ha barátjai szólították, hogy vegyen részt ebédjökben, megköszönte, de ő már megébedelt. S a kollegium-czipó mellett friss, egészséges, jókedvű, tréfálni szerető kedélyű s mindig olyan volt, mintha ő ette volna a legjobb ebédet és vacsorát. De senkinek sem akart semmit köszönni, vagy lekötelezve lenni, s teljes függetlenségét nemcsak a mások, hanem a maga szemében is megőrizni, ez volt egyetlen büszkesége, fenhéjazása!

Igy végezte iskolai pályáját Salamon Ferencz, nélkülözve, de nem érezve a nélkülözés súlyát, jókedvvel viselve a szegénységet; tanulva sokat, gondolkodva mindig, szeretve barátai, becsülve tanárai által, érezve magában a jövőt, melyre hivatal volt, melyet ő saját erején készített magának.

Tanári pályára készült s bizonyosan a matematika és természeti tudományok lett volna választott tanszaka, a minthogy e szakok elsőjében tanárkodott is egy évig (1854/5) a nagy-körösi főgymnáziumon. De a középiskolai tanárság nem volt neki való, szűk korlát lett volna az ő tudományos szellemének. Az egyetemi tanárság is csak egyik oldalról felelt meg az ő képességeinek; a mit «előadásnak», «felolvasásnak» neveznek, az neki nehezebb volt; ő a sokkal intenzívebb, az úgynevezett szeminariumi oktatással tudta tanítványait a kutatásra, a kritikára, az önálló dolgozásra vezetni, s ez mutatkozott már iskolai pályájában is.

Iskolai ifjuságából még egyet akarok említeni: zenei hajlamát, melyben báttyjaival osztozott. Az enyedi ifjuságnak kitűnő zene- és énekkara volt. A zenekarban Dani — a legidősebb — bombardont, Józsi kitűnően a Flügelhornot (nem tudom hogy mondják magyarul), Feri a vadász-kürtöt (Waldhorn) fújta; Pista kitűnő tenor volt a harmoniasban (így hívták az énekkart). Bátyjai közül Dani még 47-ben meghalt, szerencsétlenül; Józsi Szeben ostrománál esett el; István, mint polyan pap, a hetvenes években halt meg.

1848 véget vetett iskolai életünknek. Pestre jöttünk. S a baza veszedelme zászlók alá szólította a fiatalságot. Salamon Ferencz, a matematikus és khemikus, tűzrét lett. Itt elvesztettem szemem elől s csak 1849 elején, Debreczenben tudtam meg, hogy a csusai csatában, mint főhadnagy — gondolom Czece ezredes hadsegéde — lábán jelentéktelen sebet kapott, de a mely súlyossá vált az által, hogy estében egy súlyos ágyú-kerék keresztül ment a lába fejen, s ez erős zúzódást szenvedett. A sebesültek közt őt is elszállították Élesdre; itt feküdt lábával gyógyulóban. Én Debreczenből Nagy-Váradra kaptam valami hivatalos küldetést s onnan kirándultam Élesdre, őt meglátogatni. — Hát te mit keressz itt? e kérdéssel fogadtott. — Hát te hogy vagy? e kérdéssel feleltem én. Lába jobban volt, de még erősen bicegett. Egy becsületes zsidóháznál volt elszállásolva, hol jól gondját viselték. A zsidónak egy siketnéma fia volt. Salamon azt beszélni, aztán olvasni tanította. Saját módszert talált erre (ő mindenre saját módszert tudott találni) s bámulatos sikerének hamar híre ment. Élesden még két vagy három siketnéma gyermek volt, kiket szüleiért kérték felvett iskolájába. A vidékről is hoztak be, úgy hogy mikor én márcziusban ott voltam nála, hét vagy nyolc (többnyire zsidó, egy pár oláh) siketnéma gyermek volt a Salamon iskolájában. Nem az —

akkor még szokásos — kézi jelbeszédre, hanem — a mi csak később lett általánossá — hangokkal valódi beszédre tanította őket, bámulatos ügyességgel és türelemmel. Azt hiszem, ezt kevesen tudják, hogy a budapesti egyetem nagybíró tanára Élesden szegény siketnéma zsidó fiúkat tanított beszéd- és értelem-gyakorlatokra!

A forradalom után Pestre jött, én Gömörben nevelősködtem, majd Nagy-Körösrön voltam a mennyiség-tan tanára két évig; helyembe 1853 őszén Tomory Anasztáz (a ki akkor mérnök volt), helyére egy év múlva Salamon jött. De ő is csak egy évig maradt s ismét visszajött Pestre, írónak; s a mikor én Erdélyből ismét ide visszakerültem: őt már mint neves, elismert író találtam. És itt adatom a továbbiakat életiróinak.

Hatan voltunk itt az őta s a későbbi években erdélyi fiúk, egymás barátai, egy nemzedék tagjai a tudós- és íróvilágban; egymás után egy-egy évi különbséggel születtünk e század harmadik tizedében: 1825-ben Salamon, 26-ban Gyulai, 27-ben Szilágyi Sándor, 28-ban Torma Károly, 29-ben én, 30-ban Kemény Gábor. Az utolsó lett a halálban első, a születésére első a halálban második. Mi többiek is következzünk a nekünk kiszabott — nem tudjuk milyen — sorban. Mind a hatan dolgoztunk több-kevesebb tehetséggel, egyenlő jó akarattal s igyekezettel, több-kevesebb sikerrel is. De Salamont, mint születésben, úgy érdemben s szellemi sulyban sem előzhettem meg közülünk egyik sem.

SZÁSZ KÁROLY.

SALAMON FERENCZ.

(1825—1892.)

Azok között, a kik az utóbbi időben a magyar szellem életrevalóságát, erejét és dicsőségét tölal hirdették s életük java részét a magyar tudomány fejlesztésére áldozták, nagyon kevesen vannak, a kiket irodalmunkban előbbkelő hely illelt, mint Salamon Ferenczet, történetírásunk e majdnem páratlan díszét, akadémianak egyik legmunkásabb tagját s egyetemünknek egyik legnagyobb hatású tanárát, a kit ezelőtt néhány nappal, október 11-én, kisértünk mély meghatottsággal örökös nyughelyére. Negyven évi munkásságának gazdag eredménye azonban nemzetünk örökségül maradt s halhatatlan érdemein nem győzhet az idők romboló hatalma. A nagy elme kínesei nem fognak értékükből veszteni semmit. A mit nagyobb műveiben és kisebb tanulmányjaiban fejtegetett, magyarázott, a mely eszméket föltárt szellemének gazdag eredetiségével és felfogásának különösen sajátos voltaival: mindaz beleolvadt nemzeti törekvésünkbe, tudományunkba, irodalmunkba. Hatása a magyar történettudomány újabb művelőire nagy és jótékony vala. De a hantok, a melyek sirhalmára domborulnak, nemcsak a kitűnő tudós porhüvelyét takarják, hanem közéletünknek egyik szeretetreméltó alakját is, a kinek friss, eleven, derült kedélye annyi feledhetetlen kedves órást szerzett mind azoknak, a kiket szorosabb barátság, a szeretet köteleke fűzött hozzá. Semmi sem volt kevésbé sajátja, mint a tudósok ridegsége és elzárkózottsága. Míg íróasztala mellett a magyar történelem annyi homályos kérdését tisztázta bámulatos elmével, a kombináló tehetség ritka szigorúságával, a logikai gondolkodás mélyreható alaposágával, a mely az idők és viszonyok kapcsolatát kevés adatból is összhangzó képbe tudta olvasztani: mint ember egyszerű, természetes, de mély érzésű, erős magyar temperamentumú volt, távol minden hiú ragyogástól, csupán a valódi érdem és tehetség híve, a társaságnak szerény tagja, de voltaképp lelke,

a kinek minden szava és megjegyzése talpraesett ötlet számba ment hallgatói előtt.

Sokoldalú munkássága, irodalmunk tág mezejének nagy tégfoglalása tehetségének más-más irányból indult ki, de ez irányok, szorosan véve, folyvást összhangban voltak egymással. Már ifjú korában különböző tanulmányokhoz kezdett, még pedig az úgynevezett exact tudományokat kedvelte. Éles elméje alkalmasnak mutatkozott az orvosi tudományra ép úgy, mint a mennyiség-tanra. De csakhamar szakított a még kiforratlan tehetségnek e tévovázásaival s megtalálta helyes irányát, a melynek aztán haláláig híve maradt. Szellemének hatalmas arányai már gyermekkorában nyilatkoztak. Mindig legtöbbet merített önmagából, s ifjúságában úgy, mint férfikorának delén, midőn neve már a magyar tudósoké közt az első sorban vala említhető, új ösvényt vágott az adatok feldolgozásában, új módszert alkotott a letűnt korok szellemi és anyagi életének lerajzolásában, az eszmék csoportosításában, a felfogás különböző szempontjainak összeegyeztetésében.

A mily ismeretesek azonban Salamon Ferencz tudományos érdemei: ép oly ismeretlen a nyilvánosság előtt életének külső története, legalább addig, míg egészen az irodalomnak nem élt. A hírnév hideg fénye nem esábitotta. Arcképejt ha közölték is egy párszor lapjaink: életrajzi adatait alig néhány sorban mondták el, ő maga pedig életének csak abból a korszakából szeretett egy-egy részletet föleleveníteni bizalmas baráti körben, a mely már egyszersmind írói pályájának is első korszaka volt.

1825. szeptember 4-ikén született s atya református pap volt. Elemi kiképezetést minden valószínűség szerint szülőföldjén nyerte, míg középiskoláit a híres nagy-enyedi Bethlenkollegiumban végezte, még pedig kitűnő sikerrel. Életének e szakát Szász Károly írja le fentebb, s mi itt csak azt említni meg, hogy mivel bámulatos eredményre jutott egy siketnéma gyermek tanításában, innen magyarázható, hogy később is folyvást nagy érdeklődéssel a nevelés és tanítás különböző módszereinek fejtegetéseit. Itt is e tárgyról «Közoktatásunk reformja» című 1873-ban egy könyvet, a mely épen oly fényes bizonyossága erős megfigyelő tehetségének és tapasztalatainak, mint eredeti fölfogásának és gyakorlati érzékének.

A forradalom lezajlása s azután fél évi bujdosás után a fővárosba költözött, hogy orvossá képezze magát. E mellett azonban a mennyiség-tannal és a természettudományokkal is szenvedélyesen foglalkozott s így történt, hogy az 1854-iki tanévre Nagy-Körösrre hívták a mennyiség-tani tanszékre. Itt azonban csak egy évig maradt. Visszakivándozott a fővárosba, az irodalmi élet középpontjába.

Mikor Salamon Ferencz 1854-ben a fővárosba jutott s a természettudomány mellett szépirodalommal is kezdett foglalkozni: nemcsak hazafisága irányozta eszméit, hanem az igaznak, a művészi szépnak szeretete is. Az abszolút korszak kezdetén felburjánzó tehetséglen verselők csoportja nagyon megvesztegette a magyar közönség ízlését. A képeletnek korlátlan szabadságát hirdették s voltaképp Petőfi tévedéseit utánozták s a magyar nemzeti szellem sajátos tulajdonságainak feltűntetése helyett vidékieségbe süllyesztették költészetünket. A vidéken élő Arany János, Tompa Mihály, Lévy József, Erdélyi János, Szász Károly ép úgy tiltakoztak e téves irány ellen, mint a fővárosban élő Csengery Antal, Kemény Zsigmond, Gyulai Pál, Jókai Mór és Pákh Albert. Emezek a költészetben és tudományban egyiránt a helyes, valódi elveknek ügyekeztek érvényt szerezni s így készíteni el a «tért azon időre, midőn majd a nemzet egy vagy más úton visszanyeri a maga fölötti rendelkezési jogát.»

Hozzájuk csatlakozott Salamon Ferencz s mint maga írja: ennek a «régí irodalmi táboroknak volt híve és militáns közönségét meggyőződéssel, gondolkodásánál fogva, sőt haláláig is.» Nemcsak a germanizálástól feltette nemzetünket: hanem önhitáinak elfajlásától, a túlzás-

tól, önámítástól, nyegleségtől is. Tudta, hogy az izlés nem csupán az izlés dolga, kapcsolatban áll az erkölccsel s a helyes gondolkodással is. Épen ezért a magyar szellem őrre kívánt lenni, hogy a mit a csatáron vesztett nemzetünk: visszahódítsa az irodalom segítségével s megmutassa, mikép az eszmék öntudatos fejlődésében milyen rendkívüli erő és hatalom jelennek. Salamon eleint mint tárczairó journalistá foglalkozott a szépirodalommal, regényeket fordított a «Pesti Napló»-ba és a «Budapesti Hírlap»-ba, aztán irodalmi és tudományos tárczákat írt e lapokba s a «Pesti Napló»-nak 1857-től 1867-ig rendes munkatársa lón. Arany «Szépirodalmi Figyelő»-jébe és «Koszorú»-jába, valamint a Csengery «Budapesti Szemlé»-jébe már nagyobb tanulmányokat s drámabírálatokat is írt, a «Pesti Napló»-ba pedig 1861-től kezdve jobbra politikai cikkeket. Sőt írt egy beszélyt is, a melynek címe: «Lassan a testtel», evvel nyervén el a «Vasárnapi Ujság» szerkesztője által 1855-ben kitűzött pályadíjat.

Tanulmányainak jó része csak nem rég, 1889-ben, jelent meg összegyűjtve, s mondhatni, Salamon aesthetikai pályájának ezek a legmaradandóbb emlékei. A mit Arany János és Petőfi irányáról s Csokonai Dorottya-járól írt: kétség kívül a legjobbak közé tartozik mind ama dolgozatok közt, a melyek e nagy költőkről irodalmunkban ez ideig megjelentek. Salamon meggyőződésének igazságával, műérzékének finomságával, bonczoló kritikájának élességével törtélandzsát ama felfogása mellett, hogy Arany János nem a rosszul értett népiesség művésze teremtője, hanem a legtisztább nemzeti szellem, az igazi magyar géniusz megtestesítője. «Ha — úgy mond — népies költőnek nevezitek azt, ki az alsóbb néposztály életét rajzolja, akkor miért nem nevezük Goethét «polgár» költőnek, midőn «Hermann és Dorothea», remek műveinek egyike, aztán «Werther», részben «Faust» és «Egmont» s több más művei a polgári körben játszanak?» Sürgette a minden oldalról való beható tanulmányozást, hogy a kritikai vizsgálódást helyes irányba terelje. Nem habozott kimondani, hogy Arany János műveit nem bírálunk, hanem tanulmányozunk kell s már akkor ajánlotta, hogy Arany János «Toldi»-ját és más műveit iskoláinkban rendes leczkél kell tanítani, a mi mintegy huszonöt év mulva teljesül is.

A mily jól rendezett érvekkel s több oldalú szempontból kiindulva, a mily hévvel és meggyőződéssel bátorásával védte Arany János költői irányára való felfogását: ép oly finom művészi érzéssel, mély analissal és a magyar szellemnek szinte páratlan ismeretével jelölte ki a Petőfi legbecsesb műveit, ép oly alapos aethetikai tudással fejtegette Petőfi költészetének amaz, utána másoktól is elismert hasonlításait, a melyekkel Petőfi a világ-irodalom legelső lyrikusaival is versenyez. A «Dorottya»-ról szóló esszayben ő méltányolta először Csokonait mint epikuszt, rámutatván a költőnek az indulatok plastikai festésében tanu-

sított oly bámulatos tehetségére, a melyenl egy magyar verses-költőnk sem dicsekedhetik egészen Arany Jánosig. Más tanulmányai, bírálatai, cikkei is, noha nagyrészt magukon viselik az alkalomszerűség bélyegét, mindannyian távol maradnak attól, hogy csupán napi becsütnék tartassanak. Mindegyikben van valami az ő igaz és mély meggyőződésének hevéből, világos felfogásából, eredeti, gazdag műérzékéből, éles analysiséből és új módszereiből. Tollát mindig az igazság szeretete irányozta a tudományban, szépirodalomban és a hírlapírásban egyaránt.

Évekig dolgozott s majd mindig névtelenül, nemcsak a már említett lapokba, hanem később a «Reform»-ba és «Nemzeti Hírlap»-ba is. Ha csak valami külső szükség nem kívánta, más különben csak a legtrikább esetben írta nevét hírlapi cikkei alá. Az újságírásban elvi kérdé-

ő tagjává választani. Salamon ekkor a nyelv- és széptudományi osztály levelező tagja lévén, székét a Csokonai «Dorottya»-járól tartott esszajével foglalta el. De már 1863-ban a történet-tudományi osztályba lépett át s 1871-ben rendes taggá választották, a mikor már egy évvel az előtt a budapesti egyetemen a magyar történelemnek rendes tanfául is kinevezetett. 1867-ben ő lett a «Budapesti Közöny» című hivatalos lap szerkesztője s eleinte még e lapba is írt történelmi tárgyú cikkeket és az akkori legjelesebb kritikuskokat vette maga mellé. Ez irányú működését azonban e lapban nem sokára be kellvén szüntetnie, a «Budapesti Közöny» kizárólag hivatalos közlésekre szorították.

Évekkel azelőtt már majdnem egészen a történetírás műzsjának esküdt hűséget Salamon. Sok tekintetben Csengery Antal érdeme, hogy Salamon szakszerűleg kezdett e tudománygyal foglalkozni.

A «Budapesti Szemlé»-ben Csengery tette közzé első kísérleteit s ő buzdította tovább működésére is. E téren vivta ki Salamon nemzetének osztatlan elismerését s e téren érdemelte ki a magyar tudós leghervadhatlanabb koszorúit. Művei 1864-től kezdve, mikor «Magyarország a török hódítás korában» című klasszikus becsü munkája megjelent, gyorsan követték egymást. A következő évben «Az első Zrinyiek», 1866-ban «A magyar királyi szék betöltése és a Pragmatica Sanctio», 1867-ben «Két magyar diplomata a XVII. századból» című munkáikkal napvilágot. 1875-ben «Kiseb történelmi dolgozatai» jelentek meg két kötetben, 1877-ben pedig «A magyar hadi történehez a vezérek korában» című rendkívül becses tanulmánya, a melyet a boldogult Rudolf trónörökösnek ajánlott. Közben már Budapesttörténetén is dolgozott s nagy művének első kötete 1878-ban, folytatása pedig két kötetben 1885-ben jelent meg. A honfoglalás esztendejének kérdése őt is mélyen érdekelte s e tárgyról írt munkáját 1883-ban adta ki, a mely hosszas polemikát vont maga után. E mellett folyvást írt kisebb esszayket a «Budapesti Szemlé»-be s a «Századok»-ba, sőt a hírlapokba is, majdnem haláláig.

Salamon történelmi munkái nemcsak a magyar, de a világirodalomban is díszes helyet foglalnak el. Az emberi szellem haladásának törvényes rendjében föltétlen bizalma lévén: a történelmi tényekben és szereplő alakokban e törvény közös tényezőit mindenütt fölismerte. Kevés adatból senki sem tudta nálunk szabotásabban megalkotni az egész esemény vázlatát, mert történetíróink közül egy sem volt, a ki a különféle korszakok szellemét hibében tudta volna képzeletébe idézni, frisebb, elevebb, gazdagabb színekkel tudta volna leírni, mint Salamon. A természet rendjében igazságot keresett s az igazságban tanulságot. Maga bevallja, hogy e tekintetben ifjúkori tanulmányai a mennyiségigantól nagyban segítették. «Korábban — írja «Magyarország a török hódoltság korában» című munkája előszavában — matematikai tanulmányokkal foglalkozván s e téren némi dilettans kísérletekre adván magam, leg-

alább az a hasznom volt, hogy kézzel fogható példák győztek meg, hogy a természetben mindenütt van rend s mindenben van törvény: csak tulajdon gyöngeségünk, ha föl nem találjuk.» De azt is bevallja, hogy a történelemnek, ha tudomány számba akar vétetni, valóban tanítania kell bennünket. Minél közelebb jár a történetíró elbeszéléseiben, magyarázataiban a valósághoz: annál több igazságot tünik ki munkájából s belőle annál többet tanulunk.

Ő egészen ellentéte volt azoknak, a kik a hitelesekül elfogadott adatoktól egy hajszálnyra sem mertek eltérni, azt híven, hogy így leghebbebbek a múlt korok szelleméhez. De — úgy mond — ha a történetíró nem tesz egyebet, mint pusztán adatait beszélteti, s nem képes azokból a világ rendjének törvényére következtetni, nem képes a miért-re megfellelni: munkája meg van fosztva attól a jogtól, hogy tudománygyal tartassék. Ő a természettudományokban oly rendkívüli sikerrel használt inductív módszert ültette át a történelmi vizsgálódásba s e módszer segítette — hogy csak egy-két példát idézzünk, — a vezérek korának s az akkori magyar hadi taktikának szabatos rajzában, a

sebb vonásokat használ s gazdagabban színez. De a korabeli politikai áramlatoktól teljesen emancipálnia kell magát. Ez örvénytől alig tudott nálunk egy történettudósunk is annyira távol maradni, mint ő. Mert kevesen tudták a mi történelmünk egyes mozzanatait az emberiség általános története szempontja alá helyezni annyi körültekintéssel, oly éles kritikával, oly bámulatos construáló képességgel, mint Salamon.

• KNEIPP, WÖRISHOFENI PLÉBÁNOS.

méltó egyéniségének bélyegét nyomta. Lángelméje minden téren eredeti, szépet, maradótkot alkotott. Még fordításai is (csak «Bede Ádám»-ot idézzük) a legművészebb magyar fordítások közé tartoznak. Míg gondolataiban magasság és mélység csodálatosan váltakoznak: stíljében a velős határozottság és egyszerű szépség, az emelkedettség és természetes naiv hang senkire sem tévesztheti hatásását. Irói pályájának dicsősége nem fog vesztetni semmit sem fényéből, sem hatásából. Miként Virág Benedek mondá:

Hiába tapsolsz rettenetes halál!
Kik érdemkkel nyerték igaz nevet,
Kik nem magok használnak éltet,
Bűszke hatalmad alá nem esnek!

DR. VÁCZY JÁNOS.

SALAMON FERENCZ ÉS AZ «IGAZSÁG».

A magyar irodalomnak és közéletnek alig volt és van ebből a nemzedékből alakja, az egy Arany Jánost kivéve, a kit oly általános tisztelet és szeretet övezett volna, mint az, a kit e hó 11-én

KNEIPP VIZGYÓGYMÓDJA. — A BETEGEK SÉTÁJA MEZITLÁB, A NEDVES FÜVÖN.

török világ korának leírásában, s hogy szembezálljon a régi és újkori írók egész seregével oly kérdésekben, a melyek az ő történetírói genije előtt napnál világosabbak voltak, de azért megoldásuk mindaddig hiú kísérlet maradt.

Salamon a hypothesisek szerepét először ismerte föl és vitatta a történettudományban, s inductív módszerének sajátosságait elméletben is magyarázta. «Tudva van, — írja — a hypothesis mily nagy szerepet játszanak a legexactabb tudományokban s mily dicső fölfeledezésekre vezettek különösen a matematikai tudományokban. Fölfoghatatlan azért, hogy, miután a legbizonyosabb tudomány, az astronomia, nem restand hypothesisokra építeni állításait, a talán leginkább rászorult tudomány, a historia, vonakodva ejti ki csak nevéit s a hypothesisnek, mintha azzal szabad tér nyílnék arra, hogy a vizsgáló a történelem valósága gyanánt saját képzeletét műft adja az olvasónak.» Nem haboz bevallani, hogy az igazi történetíró előadásában nincs meg a tárgyilagosság. Minél mélyebben érdeklődik az író egyik vagy másik szereplő személye vagy eseménye iránt, minél több lélekkel, hévvel adja elő meggyőződését: annál erő-

mon. Kevesen tudták az adatok kritikáját a jőzan ész követelményei s az idők szelleméhez híven oly alapos logikával megállapítani s az elfogadhatóknak még sorai közt is olvasni s ezekből is következtetést vonni, mint ő tudta. E részben Salamon a legnagyobb történetírók közé tartozik. S mikor ő bámulattal szól Macaulayról, kinek minden téren való jártasságát dicséri: mi is csodálatlalt vagyunk eltelve Salamon iránt, midőn például a Budapest történelmében látjuk, mennyi geologiai, archeologiai, topographiai ismeret tár elénk s a természet munkáiból, a kövekből, földből, a folyóból, éghajlatból mily természetes következtetésekre jut.

De nemcsak módszere új, előadása mig egyrészt a legvilágosabb, másfelől a legeredetibb, a legmagyarabbak közé is tartozik. Salamon mint író általában véve a legművészebb magyar írók egyike. Férfiass komolyságát a színek élénksége, a rajz plasztikája, az előadás elevensége, meggyőződéssel határozottság s ereje emelik fölül a megszokott történelmi stílen. Nem tudjuk, roppant tudását bámuljuk-e inkább, vagy azt a szép, behizelő előadását, tösgyökeres magyar nyelvét, mely minden művére az ő szeretetre-

utolsó nyugvóhelyére kísértünk. A páratlanul erős, mély, beható értelem, mely intuitívójával szinte a lángészgyal emelkedett: ritka egyénben párosult a szívnek olyan jóságával és melegével s annyi egyszerű igénytelenséggel és szeretetreméltósággal. A régi nagy gárdának, a melynek egyre ritkuló fényes sorában egy Deák Ferencz, Arany János, Kemény Zsigmond és Csengery Antal ragyogtak: egyik legartalmasabb tagját vesztők el benne, fájdalom, oly korán! Az, a mit egyikőjük, mintegy huszonöt évvel ezelőtt oly szépen kifejezett, előttünk a valóság még sokkal komorabb színében tünik föl s dobbantja meg szomorún szívünket:

Halnak, halnak,
Egyre halnak,
Színe, lánnya a magyarnak,
Itt is egy név,
Ott is egy név,
Hányat elvisz minden egy év.

Sokan, sokat vesztettünk Salamonban; nemzete legtöbbit; de én, benne, mint legnagyobb vesztésget, az igazsággal rettenthetetlen bajnokát siratom. Az államférfi és katona Pilátustól kezdve, ki Jézus nyilatkozatára, hogy ő az igazság mellett való bizonyágtételért jött e világra,

kételkedő hangon kérdező: *de hát kicsoda az igazság?* hányan kérdezték ezt már azóta, néma küzdelemben saját lelkiismeretüktől, vagy fellázad harcban a világtól, a nélkül, hogy feleletet kaptak volna rá. És mégis, egy dolog bizonyos, hogy az igazság van; hogy ott van a világban is, akármennyire elrejtve és szétzóródottan, mert pusztá hazugságon az nem állhatna fenn egy perczig sem; hogy az fentartó lelke a világnak s legmagasabb ezéja az ember küzdelmeinek. De az is igaz, hogy e czél harczosai, minden időknél és nemzedékeken keresztül, csak a legmagasabb, legtisztább lelkek voltak, Szokratesz vagy Jézus korától máig. Ez igazságot szolgálta nálunk Salamon Ferencz, úgy is mint hírlapíró, úgy is mint aeszthetikus, úgy is, és legnagyobbat hatással, mint történetíró. Valami, Istentől adott és alapított volt benne, mely őt minden dolgában arra készítte, hogy a dolgok felzárkózottan összegyűlt hazug látszatot, akármilyen tisztelt vagy közkeletű volt is az, irgalom nélkül félre tolja, behatoljon azok magyáig, lényegéig, s csak a mit az ő lelke igaznak ismert fel: azt hirdette a világnak. Ezért az a meglepő, új világszág, a melyek cizkije minden tárgyra vetettek, lett légyen az akár politikai, akár aeszthetikai vagy paedagogiai, akár történelmi; s ezért az a jól eső érzés, a melylyel azokat olvastuk, mert éreztük, hogy egy igaz emberrel van dolgunk. Mint mondták, már az alkotó természet erre szülte őt; és ő e tulajdonságot férfiasan kifejté s megőrizte magában s gazdagon gyümölcsözőtö nemzetére nézve. Magyarország viszonyairól a török hódoltság korában egészen új, nem is sejtett képet nyújtott nemzetének: a mai Budapest helyén levő régi városokat újra fölépíté s benépesíté emberekkel. Oly keveset adott a közönségesen elfogadottra, hogy az, mert valamit úgy állítottak, vagy úgy vala megírva valamely régi krónikában: elég volt neki arra, hogy annak igazságában kételkedjék; s oly erős volt a láthatatlan világó átható s az apróbb tényekből kombináló szelleme, hogy ezen pusztá kombináció útján sokszor jutott igazságokra, melyeket később egyéb tények és okmányok igazoltak. És nem ismertem embert, a ki kevesebbet adott volna arra, hogy az általa védett vagy kimondott igazság tetszik-e a napi közvéleménynek, vagy nem. Nálunk, a hol a közvéleményvel szembe menni halálos bűn, ez a legtrikább erények közé tartozik, olyan embert, a ki munkája után él. Oh derék, jó, igaz ember, mekkora erkölcsi tökélt vesztünk el te benned.

De az ilyen természeti szellemeknek, a minő Salamon Ferencz volt, elvesztése kétszeres veszteség nálunk és a mi korunkban. Az igazságot, fájdalom, nem bírja meg az élet, nálunk sem, másutt sem. Egy csomó hazugsággal és csalással kell végülnie, hogy az emberi önzés, hiúság és szenvedély valamennyire is jól érezze magát mellette. De az is igaz, hogy mentől fejlettebb, tisztább és miveltebb a társadalom s a kereszténység elvei minél jobban érvényesültek benne; annál inkább érvényre jut abban az igazság nagy elve is. S e tekintetben is, mint minden egyben, az angol társadalom magasán fölötté áll a kontinensinek; az a társadalom, a melynek egész élete a protestáns kereszténység elveire van fektetve; a hol az elképzelhető legnagyobb sértséknél tekint a legutolsó ember is, ha *hazugnak* nevezik, s nem nyugszik addig, míg azért elégtételt nem vesz; s a hol az igazság érvényesüléséért egy téren, egy nagy politikai párt egy olyan munkára készült, a mely megremegette a külföldön is Anglia barátait. Az európai kontinensen az emberek, fájdalom, sokkal kevésbé érzékenyek a hazugság iránt, sokan még bizonyos előszeretettel is mivelik azt; s a mint kelet felé haladunk, annál virágzóbb lesz a hazugság birodalma. S minket ide állított a gondviselés, egy maroknyi nemzetet, kelet és nyugat közé, hogy legyünk itt egy állam központja; megteremtője és kifejlesztője egy sajátos mivelésnek, melyben úgy kelet, mint a nyugot jó oldalai egyesüljenek, mert csak ez által biztosíthatjuk lételünket. Helyzetünk, számszám csekély volta mind arra utalnak, hogy az igazság kultuszához ragaszkodjunk, mint az erő legfőbb forrásához, a mely, ha minden egyéb elvesztett is, még fontart bennünket. A bujdosó kurucz, még leveretésében is oly meghatóan éneklé ama szép dalban:

Igazságom mindenem,
Te tudod én Istentem!

és az Isten nem hagyta őt elveszni, mert szelme, az igaz magyar érzés, föltámadott újra. Bizony, nekünk kétszeres szükségünk van az igazság minden bajnokára, hogy a ránk toluó árban megállhassunk.

És tiszteres szükség van rá napjainkban. Mind erősebben megyünk bele mi is, kényszerű törvények folytán, az egyetemes reakcióba, a hol az «igazság» szemben «az én igazságom» lesz minden, a mely amannak éles ellentéte; s a hol a párt vagy érdeke igazsága mellett mind ritkábban lesz hallható a valódi igazság szavának felszendülése. Pedig annak soha kivészen nem szabad, mert a végső győzelem mindig az övé.

Az, a hol az igazság a legteljesebben érvényesülhet, sőt a hol másnak nem is szabad érvényesülnie, a *tudomány* tere. A most fejlődő ifjú magyar tudomány merítsen hitet és lelkesedést egyik legkiválóbb mestere példájából s ne hagyja annak szellemét kivészen köréből. A *politika* terén már sokkal nehezebb az igazság érvényesülése, s különösen a mi szövényes politikánkban: de az őszinte, bátor, férfias szónak, a minő Salamoné volt amindig, örökké megvan a maga nagy értéke, és az ne veszszen ki soha közülünk. És a hol legnehezebben érvényesülhet az igazság, mert legtöbb emberi gyengesébe ütközik, a *társadalom* terén: legyen ott is életünk és útmutatónk az ő humánus, fenköli szelleme, mely tudott kicsinynek látszani az ő nagyságában, s fényvel nemcsak a magasságok csúcsait árasztotta el, de beragyogta az egyszerű baráti kört is, édes melegséget gerjesztett maga körül.

Jó Istentünk ne hagyja elenyészni közöttünk az ő géniuszának kultuszát, s ne engedje kivészen a hozzá hasonló szellemeket!

Baráth Ferencz.

RENAN ERNŐ.

(1823—1892.)

Az igazi nagy ember soha sem pusztán azé a nemzeté, a melynek öléből kiemelkedett, hanem az egész emberiségé. Tevékenysége, alkotásai annál hamarabb és annál inkább közkinésé válnak, mennél nagyobb, mennél általánosabb érdekűek és becsűek. Az alkotások révén aztán az alkotót is magának követelik az egész művelt világ, legfőkébb annyit engedvén meg az anyamemzetnek, hogy első sorban őt illesse meg a szülőttel való dicsekedés öröme, boldogsága. Renan, korunk legkitünőbb tudósainak egyike, ilyen igazi nagy ember volt. Születése és fajszerepote a francia nemzet tagjává, Franciaország egyik leghazafiasabb lelkületű fiává tette, de az igazság buvárlásában és terjesztésében sem faji, sem politikai határok nem korlátozták. Mint tudós és író a szó legnemesebb értelmében világpolgár volt. Így nagy szellemének kialakása nemcsak a francia nemzetre, hanem az egész művelt világra nézve nagy és fájdalmas veszteség.

Fel századra terjedt működése oly természetű volt, hogy miatta példátlan nagy serege támadt nemcsak ellenfeleinek, hanem ellenségeinek is. Egész hadjáratot indított ellene a gyanúsítás és a gyűlölet. Légiók harcoltak egy maga ellen. De mind hasztalan! Utolsó perczében azzal a tudattal hajthatta le a fejét mindig fennelobogtatott s mind végig tisztán maradt zászlajára, hogy a tudományt egy nagy lépéssel előbb vitte s hogy maradóan becsü alkotások fogják fenntartani emlékezetét.

Renan folyó hó 2-dikán reggeli hat órakor hűnyt el Párisban, a Collége de France-beli lakásán, hová csak egy héttel az előtt szállították haza Bretagneból. Már régóta aggodalmasan betegeskedett; de szelleme mindvégig oly ép és tevékeny volt, hogy még a halála előtti napon is diktált fiának egy lapnyit a Faraókról írt munkájából. Érezte, tudta, hogy nem fog többé fölépülni; de azért derült bölcsessége soha sem

komorodott el. Azt szokta mondani, hogy magától a haláltól nem fél; csak attól félne, ha olyan végegyengülés lepné meg, hogy izenként kellene meghalnia. De ettől jó sorsa megkímélte. Egészen a régi Renan maradt utolsó lehelletéig. Még az a kegyelem is megadott neki, hogy «A kereszténység eredetének története» című munkáját, életének legnagyobb alkotását is teljesen befejezhesse.

Renan Ernő, e bámulatosan sokoldalú nagy tudós, bretagni fi volt. 1823 febr. 26-án született Trégnierben, abban a házban, mely később az ő tulajdona lett, s melyet felebaráti szeretetből olyan szegény embereknek szokott eladni, a kik teljesen képtelenek voltak a házber megfizetésére. Atyja egy rövid járúti hajó kapitánya volt. Nem tudni, mi okozta halálát. Egyszer úgy találták holtan, a tengerpartnak egy elhagyott helyén. Volt Renannak két testvére is, egy fiú, meg egy leány, de azok már korábban elhaltak. A hugáról, Henrietteről, egy pártlan remek-ségi visszaemlékezést írt, melyet ő csak száz példányban nyomtatott ki, s melyet most valószínűleg a nagy közönség számára is ki fognak adni. Renanek atyjuk halála után nagy nyomorba jutottak. A kis Ernőt egy pap bátyja vette magához, azzal a szándékkal, hogy papot neveltet belőle. Renan, mint tanuló, minden társa fölött kitűnt, s egyszersmind jámborságával és szép magaviseletével is általános kedveltette magát. E jelességeit Dupanloup, aki akkor még csak a kis Saint-Nicolas papnevelőház igazgatója volt, Párisba hitta a vezetése alatti semináriumba. Ez intézetben három évet töltvén, Issybe ment bölcseletet, majd pedig a Saint-Sulpice papnevelő-házba theológiát hallgatni. Ekkor kezdte meg a héber nyelv tanulását, melyben csakhamar annyira haladt, hogy a következő évben már képes volt Hinin nevű tanárát helyettesíteni. Ekkor még csak 23 éves és csak tonsurás papnövendék volt. A mint aztán nem sokára pappá kellett volna avatattania, tudományos meggyőződése visszaraszította ez utolsó lépéstől. Nagy lelki harc után megvált a papi pályától, sőt szakított a katolikus vallással is. Kínzó töprengéseivel Jules Simonhoz fordult tanácsért, ki meghallgatvány elhatározásának «pusztán nyelvtudományi okait», nemcsak helyeselte lépését, mely papi körökben nagy fölháborodást okozott, hanem barátságot is kötött vele, mely aztán egy életre szólóvá lett.

A papi intézetből való kilépésekor egy fillér erője sem volt. Még polgári ruhát is alig tudott beszerezni magának. Eleintén leckeadásból tengette magát; majd Hauréau, a Nemzeti könyvtár igazgatója, adott neki maga mellett egy csekélyke hivaltat. E helyzetében annyira bővítette már is nagy tudományát, hogy három év leforgása alatt megszerezte a baccalaureatumat, a licenciatust és a böleleleti doctoratumot, továbbá két jutalmat nyert az irástörténeti akademiánál (Académie des inscriptions), melynek megbízásából tudományos utazást is tett Olaszországban, s oly remek jelentést adott be utazása eredményeiről, hogy azzal nemcsak hírnevét alapította meg, hanem érte az akadémia tagjai közé is beválasztattott. Az ernyedetlenül dolgozó s hírből és tekintélyben folyvást emelkedett tudóst 1862-ben a héber nyelv tanárává nevezték ki a Collége de France-ba, mivel legnagyobb vágya teljesült, mert tanári széken is alkalmá nyílt legfőbb és legkedvesebb tárgyával, a *sémi nyelvészettel* és a *bibliai kritikával* foglalkozhatnia. Öröme azonban csakhamar büra vált. Első s mind maig nagy híri előadásában egybek közt Jézust csak «kitünő ember»-nek nevezvén, a kath. papság olyan lármát csapott, hogy a miniszter kénytelen lett Renant felüggeszteni, majd el is bocsátani. 1870-ben Jules Simon, mint a köztársaság minisztere, helyezte vissza hivatalába, de a nélkül, hogy ezt ő maga kérte volna. A szegénységét ugyan már régen legyőzte, mert az «Averroes», «Jézus élete», «Az apostolok», «A sémi nyelvek általános története», stb., fényes nevű írása az elégnél is többet szerzett tollával; de nyilvános elégtételnek tekintette, hogy a nevezetes Collége de France tanára, majd igazgatója lehetett. 1878-ban végre a francia akadémia is helyrehozta régi mulasz-

* Jézus élete» és «Az apostolok» magyar fordításban is megjelentek.

tását, Claude Bernard helyére halhatatlanjai közé választotta. Igen rövidre fogva ennyiből áll Renan pályafutása, melynek teljessé tételére legfőkébb még azt kell fölemlitenünk, hogy egyszer képviselő-, egyszer pedig szenátor-jelölt is volt, mert szeretett volna a politikával is foglalkozni, de erre nem nyílt kívánt alkalma.

Anyagi és másod sorban szellemi életére is három esemény volt nagy hatással. Mint még szegény leckeadó találkozott és szoros barátságba is lépett Berthelot-val, a későbbi nagy-hírű khémikussal, ki nem régebben miniszter is volt. Berthelot akkor a nyomorúságban, később pedig a diésőségben volt osztályos társa. 1850-ben huga, Henriette, ki addig Lengyelországban volt nevelőnő, visszatért Párisba bátyjához. Ekkor lett Renannak először saját háztartása. Boldoggá tette szeretetével és tanácsaival az a kiváló hölgy, ki folyton serkentette nagy munkássága megkezdésére. Ez után következett házassága, nőül venén Scheffer Ary jeles festőnőt, ki mellette volt Judéában és Föniciában tett utazásán is, mely döntő hatású volt egész későbbi tudományos működésére. Kelet csodás világában tett tapasztalatai s tanulmányainak «Jézus élete» lett a remek gyümölcse, melynek megjelenése világra szóló irodalmi és tudományos esemény volt.

Renan élete folyásán végig tekintve, azt szokta mondogatni, hogy őt az Isten csak áldásokban részesítette. Már ifjú korában is megadással, sőt derült lélekkel viselte el a nyomorúságot. A szegénység sem gátolta őt abban, hogy az életet szépnek, sőt a legfőbb jónak tekintse. Más emberek mindig azon keseregnek, hogy mi jöik nincs; s egész életet át annak örvendtek, a mije volt. Mind magára, mind másra vonatkozólag csak a jó oldalukat nézte és látta a dolgoknak. S talán ennek tulajdonítható, hogy ő nemcsak nagy, hanem igazi jó ember is volt.

S ha most nagyszabású munkásságát és annak sikereit tekintjük közelebbről, teljes joggal elmondhatjuk, hogy szellemi pályafutásán eleitől kezdve diadalról diadalra haladt. Azon kivétel emberek közé tartozott, kikben meleg szív, bölcselő észszel, főnn szárnyaló képzelő tehetőség, biztos és szigorú ítélő erővel, tartózkodó szerénység a szellem bátorságával s az öntudatos erő finom mérséklettel párosul. A természet és tanulás ilyen adományaival levén megáldva, szinte lehetetlen volt rá nézve, hogy lefelé hajló utat is ismerhessen, vagy épen járhasson. Neki folyton emelkednie kellett. S ha lesz ember, a ki egyiránt képes lesz Renanban a tudóst, a bölcselőt, az íróst is az embert kellőleg méltatni, csak akkor fogjuk őt teljes nagyságában láthatni és csodálhatni.

Egyelőre hadd mutassuk be azt a jellemzést, melyet szintén nagy nevű barátja, Jules Simon vázolt róla ekképen:

«Két fajtája van a tudósnak: szellemes és nem szellemes tudósok. Emezek a legbizakodottabbak. Ritkán követnek el hibákat, de fölfedezéseket is alig tesznek valaha. Amazok gyakran tévednek, de sok fölfedezést tesznek, újja szülük az emberiséget s korszakokat alkotnak. Renan ezek közt is az első helyet foglalta el; de készséggel megengedem a szellem nélküli tudósnak, hogy Renan tudománya sem eszalhatatlan.

«A bölelelet terén azok közé tartozott, a kik mindenben és mindenek fölött böleleletet üznek, s azzal dicsekszenek, hogy nem tudják, mi az, ha valaki a böleleletet különállóvá, önálló tanná akarja tenni. Ezek szerint a bölelelet az a bölelelő mód, mely minden tudományt irányoz és bírál. Azt állították Renanról, hogy ő nem «méltóztatott» sem állítani, sem tagadni semmit, s hogy az ő kételkedése annál veszedelmesebb vala, mert mester volt annak szeretetre méltóvá tételében. Renan csakugyan kételkedő volt, ha kételkedő az, a ki metaphysikai elméleteket furcsa és tanulságos hypothesiseknek tartja. Ő alaposan ismerte s megvetéssel határos pártatlansággal bírálta e teoriákat. Nagyon igaz, hogy a kételkedés, mely másnál mindenkinél rideg és merev, ő nála az életnek minden színét magára ölti. Vegyük például a «Jézus élete»-t. A tagadást, mely itt csakugyan nyilvánvaló, egész áradozása veszi körül a hitnek s legörvendőbb és legharsányabb diadalni zajnak. Ő nem hitte magát olyan veszedelmesnek, a milyennek ellenségei hirsztelték. Méltán mond-

hatta, hogy: «Az egyház nem is tudja, milyen szolgálatot tettem én neki.»

«Mint író soha sem fogja senki eléggé magasztalhatni. Egyike ő a francia nyelv nagy mestereinek. Első munkái óta hatalmában volt a nyelv és a francia szellem egyik legfőbb jellemvonása, a világszág. Kifejezései tiszták, zengzetesek, harmonikusak és szabatosak. Gondolatai rendben fejlődnek ki. Képzelő tehetősége ékesíti és magyarázza okoskodásait, de a nélkül, hogy valaha az első helyet bitorolná. Oly mértékben vett ez lassan-lassan szabadabb röptet, a mint a mester mind jobban érezte saját erejét, a mint előbb a saját szelleme, aztán pedig az olvasók lelke fölött lett szabad úrrá. Ismerte azt a megbüvölő művészetet, hogy miként kell a bájt az erővel egyesíteni. Akár írt, akár beszélt, tudott mosolyogni, sőt, a mi a legbecesebb és legváratlanabb egy bölcselőnél, tudott nevetni is. A fölszemes lelkeket megtesztik stíljének bájai. Ezért azt mondják róla, hogy «varázsló». Több volt ennél; ember volt! Alaposan ismerte ellenfeleit. Könnyű volt neki ezeket előbb legyőzni, azután megdicsérni, mert ő az igazság szeretetének engedelmeskedett, nem pedig a gyűlöletnek. Elhagyta vallását, mint mondta, «nyelvéstét okokból». Ha ellen-szegülhetett volna eszének, hű maradt volna első hitéhez, első barátaihoz. Elismerte ezt ő maga; ki is fejezte igen egyszerűen és igen őszintén; ez is egyike soknemű szeretetreméltóságának. Maga bevallotta, bánkódása eléggé mutatja, hogy a szakítás rá nézve fájdalmas volt, de ez nem változtat a szakítás kényszerű voltán. Annak a teljes bírása, a mit ő igazság-nak tekintett, megadta neki a tudás fönséges gyönyörűségét.»

Ez a rövid, de sokat mondó jellemzés is eléggé mutatja, hogy kinek s minek tartották Renant Franciaország legjobbjai, s hogy milyen igazi disze volt ő a tudományok és irodalomnak. Az ilyen emberek sírja nem az enyészett, hanem a megdicsőülés, az igazi halhatatlanság országának megnyíló kapuja.

d. k. p.

A KIRÁLY FUTÁSA.

Elbeszélés.

(Folytatás.)

Irta Baksay Sándor.

IV.

Talán fölösleges is magyarázni, mi volt az oka az ilyen patvarokodásoknak. Ilyen dolgok csak olyan időkben történhetnek, mikor a király nem volt az országban.

Vagy: volt is, nem is. Mikor volt, az volt a baj, hogy volt. Lófarkára kötözött emberek, ablakon kibányt holtestek, erdőben bujkáló nagyurak hirdették, hogy van király. Mikor nem volt, még inkább hirdették a birtokháborítások, erőszakos foglalások, és az a néhány kis király, a ki a maga kezére uralkodott.

Egyszer épen majdnem három évig tartott ez az állapot, melyet azonban a kis királyok, azok között is a leghatalmasabbak, a Gara urak untak meg leghamarabb. Nem bírták már fékezni a sok elégedetlent, a kik nem is csinálnak belőle titkot, a mi készülöben van. Követ követ után megy a fiatal László herceghez Nápolyba; csalogatják Budára; koronát ígérnek neki, sül leányt is néztek már számára, még pedig a török császár leányát! Melyiket a sok közül, annak Lutzk István uram a megmondhatója, talán ő sem. Talán ő sem tud egyebet, mint a mi a mesékben van, tudniillik, hogy minden királynak van leánya, rendszerent három, melyek közül a legkisebbik a legszebb. És ha már egy keresztény királynak is három leánya szokott lenni, mennyi lehet a török szultának! Így gondolkodhatott Lutzk István uram, ki a násznagyiságot nem engedte másnak. Így kívánta ő megoldani a keleti kérdést, mely miatt Agamemnon királytól kezdve Sándor czárig anyai király feje füstöl. Ki tudja, milyen volna most a világ ábrázataja, ha akkor

Lutzk István uram jó szót kap! De mielőtt megkaphatta volna a választ, megkapta a násznagykendő, abban a zsákban, melybe lecsapott fejét takarták.

Mert most nincs gazda. Zsigmond király a nikápolyi vereség óta bujdosik. A helyett, hogy a vesztett nagy ütközetből a legrövidebb úton hazafelé tartana, Konstantinápoly felé kerül, Rhodusnak tart, onné Dalmáciába hajó. Gara János és Kanizsai Miklós hozták hírl, hogy merre vette utját néhányad magával; azontúl csak velencei hajósok, récz kereskedő utján ád magáról kézzel-kézre járó, de mégis hiteles híreket.

Idehaza Gara János uram igazgatt, a hogy tud; hűséggel, bátorsággal, erőszakkal, de kevés szerencsével. Eggedül ő tudja, merre jár a király és tudja azt is, hogy minél közelebb jön, annál beljebb gázol a hinárba. A kegyetlen tél, a kétes hűség Dalmácia, az ezer szemű és kezű álnok Velence, ezeken már átsiklott.

Most már a horvát rendek kötelessége volna fényesen fogadni és kísérni a Dráváig. Parancsol is, kérdezősködi is mindenfelé, de az érkeztet hírek fájlalják a szívet.

Most tél van, bizony a királynak is van esze, hogy ilyen időben nem jön. A hajóknak is van eszök, hogy félben nem járnak, hát még a bandériumoknak? Nem is tartoznak felülni egy szimplés urnak. Hiszen majd ha hírt hallják, hogy közelget, majd elébe mennek.

Elébe ám! Azt mondják, hogy van még is valaki, a ki komolyan készül; a Produlics fia, Ördög János. Hanem hogy mire készül, az nem egészen bizonyos; aztán nem is olyan elemeket szedeget, a kik egy király kíséretébe oda ille-nének.

Már-már körmére ég Gara uramnak a dolog; keresi a bandériumot, a ki nincs és a vezetőt is hozzá, a ki szintén a jövő méhében van még.

Végre fiatal szomszédján, Bán Balázson akadt meg szeme, a ki fiatal is, jó vitéz is, rangos úr is, aztán Somogyhoz közel lakván, mind Somogyban, mind Baranyában számot teszen.

— «Balázs fiam! Megteszlek generálisnak, aztán elmégy hazahozni ő felségét.»

— «Nem megyek én, nagyuram, mert én kicsiny ember vagyok ahoz; most gázolom a harminczadikat.»

— «Ő felsége anyai síncs, s mégis hány ütközetet vezetett már!»

— «De megis adta az arát mindannyiszor!» felelt az ifjú, elhamarkodva a szót.

— «Az nem tartozik szorosan kegyelmedre», — felelt Gara szárazon. — «De nini! talán felsz? Félted a bőrdőtet az Ördögöt?»

— «Nem félek én, nagyuram, hanem, ha már meg kell vallani, jegyben járok, s ilyenkor a pogány sem küldi háborúba az embert.»

— «Jegyben jársz és kívül?»

— «Pelérdi Katával.»

— «Tudom. Ösmertem az öreg Pelérdit, híres ötvös volt Pécsset, de úgy tudom meghalt.»

— «Annak a leánya.»

— «No jó! Én leszek a násznagyod; de ha szót nem fogadsz, másnak adom az aradat. Hanem mást mondok még neked Balázs. Tudod, hogy apád is azok között volt, a kik a veres ruszai várakat egymás után feladogatták, vagy épen elárulták. Valamennyien jószágvesztéssel lakoltak, eggedül a te apád vitte el szárazon. Meghalt, mielőtt lakolt volna. A dolog aztán abba maradt, mert senki sem akarta az árvt kifogatni abból, a mit az apja elvesztett. De megkapod, ha eszedem nem jársz, még rád fogják, hogy te is kétfelé sántikálsz. Itt az idő, hogy megerősítsd magadat a hűségben és a királyi kegyben. Biz az nem gyerekjáték, oda fért kell.

Vagy haza hozod a királyt, vagy magad is oda hagyd a fogad. Köszönd meg, hogy rád esett a választásom.»

Balázs megadta magát. A többire nézve megengedte neki Gara, hogy embert szedjen össze, a mennyit szedhet. Pénz ugyan nincs rá, de vegyen, a honnét tud; majd megkapja kamatostól.

(Folytatása következik.)

EGYVELEG.

* Aszanyog ishasznos állat, legalább úgy állítják Havanna lakosai, kik azt tapasztalták, hogy a szunyogcsípés meggátolja a sárgaláz csirának terjedését s a megcsípett embernél a baj rendszeren enyhé lefolyást nyer.

* Új Kleopatra-tű jut ismét Európába a londoni után. Egy alexandriai osztrák konzul ugyan is már 50 évvel ezelőtt ajándékozott egy obeliszket Triest városának, de a város, valószínűleg a nagy költség miatt, eddig nem gondoskodott az elszállításról. Az obeliszk piros gránitból van fekete porphyrtalajon s 71 láb magas.

* A keletindiai párizi, Zoroaster hívőinek utódai ma már nagyon modern életet folytatnak. Nagyobb részt ismerik a szé-

* Az emberi testben 13 elem van, melyek közül 8 szilárd. Főalkatrésze a szén, rendkívül komprimált állapotban. Egy 70 kilogramm súlyú emberben 44 kilogramm szén van, mely rendszeres körülmények között 28 köbméter területet foglalna el. Ugyanazon emberben van továbbá 7 kilogramm kén, mely szabadon 80 köbmétert venne igénybe. A többi három gázalakú elem lényeg (1. sz. kgr.), chlor (0.5 kgr.) és fluor (0.1 kgr.). A példaként felvett emberben van továbbá még 22 kgr. szén, 800 gramm foszfor, 100 gramm kén, 1750 gramm calcium, 80

* A keletindiai benszülöttek számára már 573 lapot adnak ki, melyek 16 különböző nyelven jelennek meg.

* Parasztruhába öltözött királyokat ma már rendszeren csak a színpadon lehet látni. A kivételek közé tartozik az olasz királyné, ki nagyon szereti a paraszt öltönyt s különösen ha piemonti kedvenc nyaraló helyén van Gressoneyban, a Monte Rosa mellett, többnyire az ottani öltözetben jár nemcsak a hegyek között, hol szintén szeret gyalogolni, de néha az utcákon és a vasárnapi misén is.

* Valóságos arany és ezüst ruhát hordanak a szumatriai nők. Az olvasztott ércből sodronyokat készítenek s ezeket kötik össze ruhákká, úgy hogy az öltözetdarab kizárólag arany vagy ezüst.

* Bismarck herceg állandóan Varzinban akar tartózkodni ezentúl, mert a kholerától felve, nem szívesen menne a Hamburghoz közel eső Friedrichshaba.

* Rabok hangversenye. Egy pennsylvániai fegyházban 309 rab vett részt egy hangversenyen, mint közreműködő, részben különböző hangszeren, de az egész előadás alatt egyik sem látta a másikat.

* Mulatságos késedelmi oka volt egy angol falusi postának Derbyshire-ban. Keskeny hídnál találkoztott egy más közönséges kocsival s elkezdett veszekedni, hogy ki-

Jantyk Mátys rajza.

A VÖRÖS-KERESZT-EGYLET BETEGSZÁLLÍTÓ KOCSIJAI A STÁHLY-UTCZAI ÁLLOMÁSON.

Jantyk Mátys rajza.

A KHOLERA BUDAPESTEN. — KHOLERA-BETEG ELSZÁLLÍTÁSA A VÖRÖS-KERESZT-EGYLET KOCSIJÁN.

ketek, asztalokat, szőnyegeket, feveget, porcellánt s a mi legnagyobb reform náluk, a nők is gyakran ebédelnek egy asztalnál a férfiakkal.

* Az elnökválasztás az amerikai Egyesült Államokban nagy költségbe fog kerülni bizonyosan; az elnökválasztók, kiket a nép választ, sokat költenek, de a községek is. Maga New-York városa teljes egy millió forintot adott ki nyomtatványokra, napidíjakra s más dologi kiadásokra.

gramm kalium, 70 gramm natrium, 50 gramm magnézium és 45 gramm vas. Látható, hogy az emberi testben nincs nemes érc s alkotó elemei mind közönségesek és olcsók.

* A művelődés terjesztésére sajátosság hatással voltak az olasz katonatisztek Massovában. Unalmukban színi előadásokat rendeztek s abesszyniai néger nőkből rendszeres ballet-csoportot szerveztek és tanítottak be. Mondják, hogy igen ügyesek.

nek kell kitérni. Mindkét kocsi makacs volt s teljes négy óra hosszáig maradtak egy helyben veszekedve, míg az elkésett posta felkeresésére indult rendőrök megtalálták őket.

* Kutya-evő néptörzset találtak az angolok Birmában, Kelet-Azsiában. A Cacin nevű törzs ketrecekben tartja a kutyákat, melyeknek húsát nagyon édesnek s igen kellemesnek tartják.

VÉDEKEZÉS A KHOLERA ELLEN.

A jelenlegi kholerajárvány, mely rövid pár hó alatt a kontinens legnagyobb részére elhárpózott, most is azon karaktert mutatja, mint az előző nagy epidémiák, hogy tudniillik a lakosság legszegényebb osztályára terjed ki, arra az osztályra, mely keservesen tengeti életét, rosszul táplálkozik és ruházódik, legtöbbször szennyes maga, lakása és környezete. De az magában nem volna elegendő ok s nem csekély szerepe van a betegség elhárpózásában annak a körülménynek, hogy a veszélyt elhárító ovatóssági rendszabályokat nem veszi vagy veheti figyelembe s kiváltkép, hogy a betegségnek előző jelenségeit elhanyagolja, orvoshoz nem megy s csak akkor kerül kórházba, ha betegsége kétségtelen, mert lábáról leveszi s esetleg több

járványt, de elterjedése meggátoltatott az által, hogy az illetőknek minden holmiját rögtön tűz által megsemmisítették.

Mi készülöben voltunk intézkedéseinkkel a kholera ellen, de közel sem készen, midőn az közöttünk megjelent. Kormány, hatóság azonnal minden lehető megtett s tisztában is volt a teendőkről:

hogy különálló kórházi telepre van szükség, hogy a betegek elkülöníttessenek;

hogy az egyes kerületek járványbizottsága megfelelő számú orvosi személyzettel és dezinfekcionális felszereléssel készülni legyen;

hogy a város területének megfelelő számú álló és mozgó fertőtlenítő készülékeket kell beszerezni;

hogy, — miután a kholera bélbántalom — a szegény osztály levelessel és theával láttassék el a

kában van, a legváltozatosabb formák jöttek háboru idején alkalmazásba. E kocsi tulajdonképeni rendeltetése az, hogy háboru idején a szükséghez képes sebesültek és betegek (jó részben járványosak) szállítására szolgáljanak. De mert szerkezetük olyan, hogy könnyen dezinficiálható, nem történtett a hadügyminisztérium egészségügyi osztálya részéről kifogás az ellen, hogy kholerások szállítására is kiszolgál-tassanak, a mint az előbbi 1886-iki járvány alkalmával is részben működésben voltak.

A vörös-kereszt-egylet tulajdonát képező, de a járvány tartama alatt a főváros rendelkezésére bocsátott kocsi közül a legképezetesebb szerkezetűek a sebesült-szállító oszlop kocsi, szám szerint 75. Mindenik négy fekvő vagy 8—10 ülő beteg számára, vagy fele részben két fekvő és 4, illetőleg 5 ülő számára van beren-

Jantyk Mátysnak október 5-én, a kórházban felvett rajza.

A KHOLERA BUDAPESTEN. — A KHOLERÁS BETEGEK A JÁRVÁNY-KÓRHÁZBAN.

napon át ellenőrzés nélkül teszi ki veszélynek övéit, munkás társait.

Az adminisztrációknak tehát leghathatóssabb szolgálata a járvány elnyomása körül abban áll, hogy e legtöbbet szenvedő osztálynak késedelem nélkül segítségére siet, egyrészt megjelenő küszöbénél, másrészt gondoskodván mindazon rendszabályok szigorú alkalmazásáról, melyek által a járvány elnyomható. Ott, hol ez kellő rendszerrel keresztül vitetett, gyorsan megszűnt vagy korlátok közé szorított a kholera. Példa rá Páris, hol ápril óta fel-fellobban, de legkisebb gyánúra már helyén van a segély: naponként 100—120 dezinfekció történik s rögtön kiürítenek és dezinficiálnak a lakások.

Transport, evakuáció, dezinfekció a legrovidebb idő alatt: ez a fő. Példa rá Havre, hol igen hevesen lépett fel a kholera, de az erélyes intézkedések folytán jóformán elnyomatott; igaz, hogy a város kikötője 30 millió frank veszteséget szenvedett.

A közegészség persze sok pénzt, nagy munkát és szigorú ellenőrzést követel. Angol területen 22 kholera-eset fordult elő, utasok vitték be a

város különböző pontjain felállított népkönyv-házakban.

A népkönyv üdvös intézményének létesítésénél készségesen segédkezett a magyar szent korona országainak vörös-kereszt-egylete is.

Ugyanazon egylet már két héttel a hivatalosan megállapított kholera-eset előtt, szept. 13-iki ülésében főgondnoka, dr. Darányi Ignác indítványára, az Erzsébet-kórház barakkjaiban levő kocsi-parkját, összesen 105 kocsi, felajánlotta a betegek szállítására. Ezzel a legnagyobb kiterjedésű járvány betegeinek elszállításáról is gondoskodva van.

Kétségtelenül érdekelné fogja az olvasót eme betegszállító kocsi rövid ismertetése.

E század elején Larrey készítette a legelső sebesült-szállító kocsi, melyek két kereken, emberek által tolattak. Midőn Napoleon 1813-ban Bautzennál megverte az egyesült porosz és orosz haderőt, a sebesülteket a szászok taligán tolták be Drezdába. Larreynak, a nagy tábori sebésznek, ez adta az eszmét ú. n. ambulance kocsihoz. E legkezdetlegesebb szerkezetű azon tökéletes jármű, mely jelenleg az egylet birto-

dezve. E kocsi mintája Kelner párisi kocsi gyárostól való, ki azt báró Mundy utasítása nyomán készíté. Úgy a párisi, mint a bécsi kiállításán a legmagasabb kitüntetésben részesült oly jury részéről, melynek tagjai közül elegendő felemlíteni egy Langenbeck, Billroth, Esmarch, Gori, stb. neveit. A hordágyak teljesen szétszedhetők lévén, míg két hordágy betegszállítására vétetik igénybe, a más kettő dezinficiálható, a kocsinak belsejében levő padon foglalván a kiserő helyet.

Kholerás beteg szállítására alkalmával a kocsi oldalain levő vitorla-vászon kausuk-vászonnal helyettesíthető s maguk a hordágyak is kausuk lepedővel boríthatók, noha áramló gőzben a vászonalkatrészek rövid idő alatt teljesen fertőtleníthetők.

Egy másik kocsiszerkezet a Locati turini gyáros mintája, melyet a párisi kiállításán aranyéremmel tüntettek ki, annak tervrajza szintén b. Mundytól származik, s e kocsi is négy-négy fekvő beteg számára vannak berendezve. E kocsi belsejében a hordágyakat kausuk lepedővel kell beborítani, s az oldalvásznon ezek

ben szintén kaucukvázzal helyettesíthetők. A harmadik fajta betegszállító kocsi *Lohner* bécsi kocsi gyáros művei s a mozgó tábori kórházhoz tartoznak. Teljesen zártak lévén, zord időben vehetők igénybe. Mint az előbbiek, ezek is a teljes elismeréssel találkoztak a párisi, bécsi és brüsszeli kiállításán. Hordágyuk teljesen szétszedhető s annál fogva dezinficiálható. A négy fekhely közül kettő eltávolítható, a kisérőnek elegendő helye van a kocsi belsejében.

Remélhetőleg azonban tömegesebb szállításra már nem lesz szükség. Az intézkedések a kholera terjedése ellen mind rendszeresebbek és tökéletesebbek lesznek. Az évszak is tél felé hajlik s a fagy a kholerának gátat szokott vetni. Feltűnő azonkívül, hogy a jelenlegi járvány a kontinens belsejében a tengertől távolabb eső pontokon nem lép föl nagyon hevesen. Párisban már fél év óta van kholera, de valódi járványvá vá még sem lett, míg Havreban rövid hat hét alatt közel másfélezeren betegedtek meg; Hamburgot a legromosabban támadta meg akkor, midőn Németország más helyein csak elszórtan lépett fel egy-két eset. Míg a Kaspi-tenger környékét megvédte a Szent-Pétervárot ma is pusztít, Moszkvát Nisni-Novgorodot csak érintette, de azért, hogy az utóbbiak híres vásárán, mely hat hétig tart, negyed millió ember szokott megfordulni. És a vásár az idén is megtartott. Bizonyára nálunk sem terjeszkedik a kholera mértéken túl.

Egy szomorú vizsgálatást, hogy ne mondjam, hasznót, kétségtelen eredményez nálunk, t. i. azt a tapasztalatot, hogy a járvány elleni védekezés nem tanácsokból, akadémiás diszussióból, hanem egyszerű és rendszeres higiénikus intézkedések szigorú végrehajtásából áll. E hasznót a főváros egészségének védelme érdekében nem szabad karba veszni hagyni. A hagymáz, vörheny, difteritisz, stb. mind megannyi súlyos, ha nem annyira pusztító járvány is, ezek fellépését ugyanazon erélyt és gyorsaságot kell alkalmazni, hogy a járvány tovatartását megakadályozzassék. Az orvosi kar szívesen megosztja a hatóságokkal azon elismerést és köszönetet, melyet neki a virágzó nagyváros lakossága adozik.

Harth híres orvos volt az araboknál. Egyszer egy bizalmatlanok betegéhez így szólt: «En, te, meg a betegségéd hárman vagyunk. Ha velem tartasz legyőzöd; ha nem tartasz velem, te esel el. De most az orvos, beteg és betegségéd hármas szövetségéhez hozzásegődött egy negyedik, a szenny. Ezt a szennyest pedig csak jó adminisztrációval lehet kimosni.

Dr. FARKAS LÁSZLÓ.

A BUDAPESTI KHLERA-KÓRHÁZ.

A kholera-betegek befogadására szolgáló Markotányos-utczában épült u. n. új szükség-barakk-kórház, mely tágas, fapalánkkal környezett térségen hat barakk-épületből áll. Ezek együttesen 240 beteget képesek befogadni. Nemsokára két újabb barakk is elkészül, 40—40 beteg számára. Ezen a telepen még több épület is van, melyekben a szükséges irodák, konyha, raktárak, stb. vannak elhelyezve. A tágas, világos kórtermek most másodikban (először 1886-ban) adnak szállást kholera-betegeknek.

Hanem a hol az igazi kholerás betegek vannak, ott komor látvány tárul föl, a mint hosszú sorban, egy-egy oldalon harmincz vakúg következik egymás után, s a betegek ott fekszenek csaknem mozdulatlanul, mintegy megmerevülve, erővesztetten és talán már halálközlva. Az orvosok, az ápolók sürgőldnek közöttük. A betegek a sós befecskendezéseken kívül mustár-fürdőt is kapnak, a mi pezsdítőleg hat, kivált a bőr működésére.

A telepről fertőtlenítés nélkül senki ki nem léphet, mert itt a ragály mindenféle van. A betegszállítókat, a kocsikat is minden fordulóval megtisztítják, úgy hogy mikor innen ismét visszatérnek a városba, a ragályt nem vihetik magukkal.

Rajzolónk, *Jantyk* Mátyas, a kórházak főigazgatójának, dr. Müller Kálmán engedélyével jutott be a kholera-barakkba, s a főorvos úr maga kalauzolta. Eltávolítása előtt kellőleg dezinficiálták.

jel is folytonosan folyamatban van. A ma divatban levő gyógyítás módok rendkívül sok időt és fáradságot igényelnek. Az orvos a kholerás beteg gyógyításánál nem elégedhetik meg orvosi rendelvény írásával, hanem a tapasztalatilag már jónak bizonyult fáradságos manipulációkat is alkalmaznia kell, minők a bórálantókat, a vívőerekbe történő konyhasós beöntéseket, stb.

Kivülről nézve ezen egyszerű faépületeket, alig sejtene valaki, hogy belsejökben milyen példás tisztaság, ezéllírányos berendezés található s ha már kell embereknek lenni, kik ebbe a rettenet betegségebe esve, otthon magukat nem ápolathatják, számukra ezen céljának megfelelő, kitűnően vezetett kórház valódi jótémény.

Az álló-utról a régi épület mellett beforduló Markotányos-utca teljesen elhagyott. Épületek nincsenek, mert a kórház szomszédságában nem építkeznek senki. Deszkakerítések mindenfelé. A barakk-telepet is kerítészárja el. Hanem mióta a kholera kitört, ez az elhagyott, szomorú utca megelevenült. Járnak kelnek a vitorla-vászárral fedett, vöröskeresztes kocsik. Jönnek az emberek aggódva, hogy valamit megtudjanak öveik sorsáról. Délután egy másikat érik a temetése. A telep udvarára csak a kórházi igazgató engedélyével juthatni; zárva az egész terület. Még a betegszállító kocsik előtt is csak meghatározott csempés jelle nyílik meg a kapu. De a kérdésközpötök a kapunál koronkint értesítést kaphatnak betegök állapotjáról. Az érkező kocsikon két legény vár, a kik beszállítják a beteget, az orvosok megvizsgálják s aztán mozgó ágyon beszállítják valamely barakkba, vagy a megfigyelő osztályba, ha kétes a betegség.

Van összesen hat barakk-épület, tágas deszka fészerek, melyek belseje olyan, mint valami gerenda-oszlopos szin. Elfér jelenleg 240 beteg, legalább annyi ágy van berendezve. A nőknek külön osztályuk van. Két új barakkot épen most emelnek, de talán ezekre nem lesz szükség. Példás tisztaság és rend mindenfelé. Dr. Angyán Béla és dr. Gerlóczy Zsigmond főorvosokon kívül hat segédorvos végzi a fázasztó szolgálatot, mely éjjel is épen olyan ernyedetlen, mint nappal.

Az ápoló személyzet már teljesen be van gyakorolva, s katonás pontossággal teljesíti kötelességét. Férfi és nő ápoló a rendes kórházi öltözetet viseli, de az orvosok kaucuk-köpenyben tesznek szolgálatot. A fehér és fekete kaucuk-köpeny általában nagyon szerepel. A betegszállító, a fertőtlenítő kocsi személyzete is ilyennek van ellátva, valamint azok, kik a kocsikról viszik a kórházba a betegeket. A kocsi személyzete (minden kocsin 2—3) ember teljesen megszokta már a dolgok folyását. A mint a telefon hívja őket rögtön elfoglalják helyüket elől a bakon; nyugodtan pipáznak, és néha bemennek aludni kocsik belsejébe.

A barakkok körül, bent az udvaron átható karbolzság. A sárguló gyepen a ruhaféléket szárítják. Mély csend mindenfelé. A megfigyelő osztályban mindig van elég beteg, s látni lehet azonnal, hogy ezek nem oly súlyos betegek, egy részök ott ül ágyában, s beszélgetnek egymásközt, s érdeklődéssel fogadják a látogatókat.

Hanem a hol az igazi kholerás betegek vannak, ott komor látvány tárul föl, a mint hosszú sorban, egy-egy oldalon harmincz vakúg következik egymás után, s a betegek ott fekszenek csaknem mozdulatlanul, mintegy megmerevülve, erővesztetten és talán már halálközlva. Az orvosok, az ápolók sürgőldnek közöttük. A betegek a sós befecskendezéseken kívül mustár-fürdőt is kapnak, a mi pezsdítőleg hat, kivált a bőr működésére.

A telepről fertőtlenítés nélkül senki ki nem léphet, mert itt a ragály mindenféle van. A betegszállítókat, a kocsikat is minden fordulóval megtisztítják, úgy hogy mikor innen ismét visszatérnek a városba, a ragályt nem vihetik magukkal.

Rajzolónk, *Jantyk* Mátyas, a kórházak főigazgatójának, dr. Müller Kálmán engedélyével jutott be a kholera-barakkba, s a főorvos úr maga kalauzolta. Eltávolítása előtt kellőleg dezinficiálták.

KNEIPP ÉS GYÓGYMÓDJA.

WÜRISHOFEN.

Nem régebben csak hallomásból ismertük, ma nálunk is hírre kapott neve van, nem régebben még nagyon gyanus mosolylyal néztek arra a néhány hívére, a ki felőle komolyan beszélt, ma kiváló tekintélyek állítják ki javára a bizonyítványt. A mióta József főhercegnél megfordult Alsuthon, a mióta Apponyi Albert gróf is élvezte a wörishofeni illatos mezők hajnali harmatát, s az egrí érsek is elzarándokolt az egyszerű falusi plébános küszöbéhez: mi is egészen más szemmel nézzük rendszerét.

Azt hiszem Budapestben is nagy érdeklődés fogadtat volna jöveteletét, a melynek azonban, a lapok szerint, utját állta a járvány. Azt hiszem itt is ép oly zúfolt terem figyelt volna higgadt szavaira, mint Grácban, Bécsben a tavasszal. A véletlen úgy hozta magával, hogy akkoriban ép Grácban időztem. Ott valóságos Kneipp-láz uralkodott. Grác jellegéhez mért lázat értek alatta, a mi lényegesen elüt a miéntől. A Mura festői fekvésű penzionopolis lakóinak fele ugyanis naphosszat saját énjével bíbelődik. Grác nyugdíjasai az élet-meghosszabbítás elméleteit tárgyalják naphosszat, az arnyás faszorok pihenőin. Nálunk megfordított világot talált volna a jó Kneipp. A mi rohanó életünk nem igen enged élet-meghosszabbítási eszmélkedésekre tér. Nem utolsó látvány lett volna, ha a mérséklet apostolatát magával ragadta volna a budapesti ár; ha a sóltan vízbe habart «Kraftsuppe» helyett magyar bogrács-lével vendégelik meg követőit, s ha az «alma bor» helyett egrí vörössel közzönti őt fel, csengő hangjával, gróf Apponyi Albert.

Ettől az élvezettől megfosztott bennünket ezuttal a fekete vendég; arczképe vagyunk kénytelenek szorítokzni hát, a mely már meg lehetős körutat tett a világ képek lapjaiban. Ismertté tette azt a «Meine Wassercur». Az az ő könyve, a mely egyszerű, közérthető modorban tárgyalja rendszerét, s a melynek német nyelven írott kiadása közel 300,000 példányban forog közkezen, s a melyet lefordítottak a világ minden művelt nyelvére. A «Meine Wassercur» révén vándorol Wörishofenbe ezrivel, a nép.

Maga az a sváb falu kevés vonzerővel bír, s alig hiszem, hogy valaha valaki oda tévedjen, ha egyszer leteszí fejét az ő áldást hozó plébánosa. Az nem lesz többé, gyógyhely, az csak a kegyelet zárandok-utja lesz. Síkon fekszik, hogy nincs közelében, s paraszt-házainak legnagyobb része még a legegyszerűbb igényt is visszariasztja. De tegyük hozzá hamarosan, hogy csak az első három napra szorítokzik ez a riasztó hatás, mert a ki oda kerül, harmadnap mulva letesz minden igényről. Ruhára alig van szükség, a topány fölösleges, a szobát meg úgyis csak éjjeli nyugvásra használja az ember.

Levegő, víz, egyszerű táplálkozás a jelszók. Az öreg úr naponta predikálja, hogy rossz idő nem létezik, hogy szél, vihar, eső, a szabad lég élvezésére ne legyen gát. Az érzékenykedő szervezetnek szorítokzik, azok az egyetlen edzőszerei. A vízre esküszik, de óva int a visszaélés-

től. Rendszer: a nagyon rövid időtartamra szorított vízkalmazás, a mely után nemcsak a ledörzsölés, hanem még a letörlés is mellőzendő. A test egyenletes melegének visszanyerését érje el saját erejéből a pácziens; mihez képest a vízöntés mozgás követi. A táplálkozására nézve az egyszerűség és a mérséklet a jelszava. Kávé, teán kívül nem tilt el semmit, különlegesen. A fődolog, hogy ne adjunk munkát a gyomornak, erőt s táplálékot nem adó szerek izelésével. Egyebekben pedig mindenki a saját józan belátására vagy bíza Wörishofenben.

Szorosan vett vizgyógyintézet ott nem létezik, ki-ki saját kedve szerinti helyen táplálkozik a fogadóban. Két év előtt még csak falusi vendéglőszerű helyiségekre szorítokhatott az odavetődő, ma már hotelszerű épületek is emelkednek s gomba-módrá nőnek kis lakházak a faluban. A régi vendéglődben egyszerű, jó ellátást nyer az ember. Annak a helyisége tizenegy órakor már zúfufolós tömve van éhes vízi alakokkal, a kik ott pompás étvágygyal költik falatjaikat a délelőtti folyamán élvezett «Guss»-ok (hideg leöntések) után.

Az első vízi-élvezet ideje a kora reggeli órára esik. A meztlábolás. Az igazi Kneipp-dühöncz már hajnali négykor künn bolyong és duskálkodik harmat-özönben, a későn kelő meg hat óra tájban bontakozik ki Morfeusz karjaiból. Pocsolya, sár, patak, víz a meztlábolásnak nem akadály. Hősi bravurral megy rajta keresztül, s büszkén jár-ke a messze terülő mezők kinálkozó ösvényein. Nő, férfi vegyes, a nélkül, hogy a toiletek folytonossági hiánya megütődést keltené. Az csak az első napokban okoz némi tartózkodó zavart, később pedig épp oly megszokottá lesz, mint akár a keztyű nélküli kéz.

A hajnali harmatoskirándulást a reggeli elköltése követi, a délelőtti órákban meg jön a vízkalmazás, a mit ott «Guss»-nak nevez még az angol is. A reggeli nagyon sovány dolog, a «Guss» frissítő villanyozás. Reggel valami «Malzcaffee» néven ismert Kneipp-speczialitást, vagy pedig «Kraftsuppe»-t kap az ember. Az első a német «Blümchencaffee»-nél is szelidebb fajta ital, a másik meg sóltan vízbe habart kenyérförmelek. Ezt az utóbbit az emésztésre képtelen gyomor kiváló gyógyszerének tartja Kneipp.

A tulajdonképi vízkalmazást a déli órákban, tetszés szerinti helyen és időben veheti mindenki. A faluban van egy-két vállalkozó, a ki saját helyiségében végrehajtja Kneipp rendelkezéseit. Minden pácziensnek van egy kis könyve. Abba a nyilvános rendelő órákon bejegyzik heti porcióját és azt aztán kérelmetlenül kiszolgáltatják neki egyik vagy másik meglehetősen szűkesen berendezett fürdő-helyiségben. A vízi élvezetekből kijut mindenkinek, délelőtti, délután egy-egy adag és pedig akkék berendezve, hogy a mennyiben szélsőes öntésekkel kezelik a beteg, a vízkalmazás oly módon történik, hogy ne csak a szenvedő rész vétesek igénybe, hanem, hogy együttműködésbe hozassék az egész testi szervezet. A Kneipp-rendszer legnyugatibb alapját az egész szervezetre való hatás képezi.

Az öreg Kneipp az ő délutáni nyilvános előadásában alaposan fejtegeti rendszere egyszerű elveit áhíthatos hallgatóinak. Nem titkol ő semmit, nem burkolózik rejtelmes szavakba, hanem megmondja közérthetően, a mit jónak tart, s minden erejével oda törekszik, hogy az ő elvei nyomán önmaguk orvosai tegye az embereket. Különösen a szegényeket, a kiknek minden fillérrelkel számolni kell. Velök szemben az önzetlen odaadó gondoskodás megható példája a wörishofeni plébános. Ember és ember között nála nincsen különbség. Rá nézve csak a beteg létezik. Rendelő óráin egyforma sorsa van minden várakozónak, s az úgynevezett konvenció-nális formásokat nem ismeri. Nevet nem kérd. Az rá nézve közönyös dolog. A nem közönyös az, hogy «hol fáj». És azt bizony meglehetősen nyilvánossággal kénytelen meggyónni a beteg, a mi szerintem a wörishofeni kura legkínosabb oldala.

Kneipp négy szemközt nem fogad «hivatalosan» senkit. Kivéteklép hozzájut egy-egy pácziens, rendszerint azonban a nyilvános rendelő órákon osztja tanácsait. Rendel naponta öt óra hosszan át. Délelőtti nyolcztól tizenegyre és délután két-től négyig. Ott körülveszi őt egy sereg orvos.

A faluban praktizálókon kívül a szélrózsa különböző irányából oda vándorló kíváncsiak is. Ezek jelenlétében osztja tanácsait. Ezzel azonban még nincs vége a dolognak, mert vagy harminczra menő beteget ereszt be egyszerre a a cerberus, a kik szintén végig hallgatják egymás gyötrelmes panaszaikat.

Mindéz azonban nem csökkenti az odatódulók ezreinek számát. A rendelő órákon nyári időben naponta megfordul háromszáz üdvőt kereső; a mult télen pedig az öreg úr saját nyilatkozata szerint 900 alálódon ott-tartózkodó beteget volt. Most mindenkinek végső asyuma: Wörishofen, pedig az nem csoda-hely. Ott egy helyes alapra fektetett vizgyógyomóddal kezelik az embereket, de szerintem csak az menjen oda, a kinek az orvosa a hideg vizet egyáltalán tanácsolja. Az idegbaj bizonyos stadiumán túl — a hol az elernyedtség nagy fokú — ronthat a víz. Aztán meg maga Kneipp is sokszor hangoztatja, hogy a hol az általa hypotekának nevezett önerő ellenálló képessége elputyhódott, ott hiába való a «Guss». De kétségtelen, hogy nagy sikereket ér el a vízzel s hogy sokan áldják mint az emberiség jóltevőjét.

Negyven évi küzdelemre volt szüksége, míg elismerték. A maga baján tanulta meg a vizgyógyerejét s azon a nyomon lett apostolává. Mint klerikus vérhányó, beteg volt és a sorvadás küszöbén állt. Gyógyították, kezelték, de hiába, míg nem egy hideg vizgyógyomódot tárgykönyvekre akadt s annak útmutatásain nyerte vissza egészségét. Aztán elkezdett kutatni, s a hol mint lelkes, betegre akadt, gyógyított. Később a föld népe önként jött hozzá tanácsért. Sikerei voltak, s a sikerek révén a műveltebb elemből is fordult hozzá egy-egy kétségbeesett. Valami öt év előtt megírta könyvét a «Meine Wassercur»-t s az szülte aztán a wörishofeni emberárt. Csak aztán el ne temesse őt, idő előtt az az ár, mert felő, hogy az emberföltötti munka megtört majd mindennel dacolni tudó csodarejé.

Ereje és munkaképessége bámulatos. A hetvenen túl jár, s tavaly nyáron még nem láttam fáradtan soha. — Pedig micsoda munkát végez lelki örömmel! Hajnali négy órától esti nyolczig szakadatlanul foglalkozik, még lelkesíti teendőit se engedve másnak át. Gyóntat, temet, predikál és negyven apácának hetenkint lelki vigaszt ad. Aztán napról-napra végig hallgatja a világ legnagyobb nyomorékaiban panaszt, délután szabad előadást tart a közönségnek s ha szerét teheti, egy-egy súlyos beteghez el is látogat. S mindezt — önzetlenül — a jöttévis emelő érzésének áráért.

De megnyugvással tekinthet művére. Németországban sorra nyílnak a rendszere szerinti vizgyógyintézetek. A Wörishofenben élt orvosok haladnak a mester példája nyomán. Ott van Salzburg közelében Traunstein, és München szomszédságában Rosenheim. Ausztriában lassankint ismertté lesz a Dél-Tirolban fekvő brixeni intézet s nálunk is megjelent a nyáron az első fecske Barlangigeten, s a Margitsziget is gyönyörködhethet már a harmat-lovagok hajnali sétáiban.

Az itthoni intézeteket nem ismerem, de a külföldiek közül, személyes tapasztalatok nyomán, különösen érzékelem a dr. Bernhuber lelkiismeretes vezetése alatt álló rosenheimi telepet. A vezető évekig Kneipp mellett működött Wörishofenben s évekig a szomszédos Türkheimben lakott mint kerületi orvos. Rosenheim maga nem sok szórakozást nyújt, de a ki gondosápolást és egyéniségéhez alkalmazott vizkezelést keres: ott megtalálja. Száz pácziensnél többnek nem igen van helye az intézettel kapcsolatos hotelben, a minek az az előnye Wörishofen fölött, hogy a mig ott az óriási emberár miatt csak egy-egy pereze juthat Kneipp színe elé az ember, addig a rosenheimi «Kaiserbad»-ban alaposan foglalkozhatik mindenkinek a doktor. És foglalkozik is szeretettel, odaadással. Hegy, erdő ott is hiányzik, de a vízkalmazásokra szolgáló berendezések nagyon czélsszerűek. Az ápolást igénylő Rosenheimben jó helyre kerül.

De ki megy Rosenheimbe? Az, a ki már megelőzőleg színről-színré látta Wörishofenben az apostolt. Mert hát a hit ő benne összpontosul. Elzarándokolnak hozzá tanácsért az idvkeresők s csak aztán jó Rosenheimbe az, a ki az ottan kezdetleges viszonyokba nem tudja beleélni magát. A zóme beleéli magát. Kneipp egyéni-

sége kétségtelenül nagy benyomást tesz. Egy-szerűség, vizgatól tekintete, fáradhatlansága, szívének melege, lekötő vonzerőt gyakorolnak.

Sajnálom, hogy nem élvezhettük itt a szigeten az ő jóságos előadását. Eszembe jut, mi a hitattal ülök körül a wörishofeni collonand közepén fölállított egyszerű szószerkét délutánon. Ott ő naponta megjelenik négy óra körül és szórakoztatva tanít, egy órai beszédével. Sajnálom, hogy nem élvezhettük erősen svábos kiejtéssel hangoztatott tanulságos oktatását. Az sok téves felfogást ozlatott volna el rendszerét illetőleg és igen sokan meggyőződhetek volna szavaiból a fölő, hogy nincs az ő «Guss»-aiban semmi olyanféle remesség, a melynek elviselése nagyobb gyötrellemel járna, mint azon vízi kinoké, a melyekre akár Winternitz, akár Novy itéli a páczienseit.

A BÉCS-BERLINI VERSENYLOVAGLÁS.

A bécs-berlini távlovaglás az osztrák-magyar versenyzők győzelmével végződött. A kitűzött negyvenkét díjból a mi tisztjeink 25-öt nyertek el, vagyis felénél többet, habár a német lovasok száma sokkal nagyobb volt. Szintígy a legjobb kondícióban beérkező lóra kitűzött 5000 márkás díjt egy osztrák-magyar szerkeszkari tiszt, *Haller Miksa* százados

Gróf Starhemberg Vilmos, 7-ik huszárezredbeli főhadnagy.

nyerte el «Fatima» nevű magyar eredetű barna kanczával. Így tehát — ez alkalommal — nem csak lovasaink, hanem lovaink is legjobbaknak bizonyultak. A mi magát a távlovaglásit illeti, ennek benső értékéről minden józanul gondolkzó lovas katonának véleménye csak az lehet, hogy a távlovaglás ily alakban a két állam lovasságának megbírálásánál mérvadó szerepet nem játszik. Háború idején az efféle erőszakolt menetelések nem igen fordulnak elő, sőt a mennyire lehetséges, elkerültenek, mert kimerült lovasokkal és agyonkínzott paripákkal harcolni nem lehet.

Valamint más versenyeknél, úgy itt is egyes lovasoknak a szerencse s a véletlen kedvezett. Ha például *Reitzenstein* porosz főhadnagy a távlovaglás utolsó napján Oberhollabrunn-nál el nem téved, s így harmincz kilométernyi utat hiába nem tesz, mindezt megelőzte volna *Starhemberg* grófot. Továbbá egyes lovasok kintinén idomított nemesvérű paripái útközben véletlenül megbetegedtek, míg másokat e baj csak akkor érte, midőn Berlinbe, illetőleg Bécsbe eljutottak. *Starhemberg* és *Reitzenstein* paripái néhány órával a beérkezés után tudogyaladásban, vérméregzésben pusztultak el. Mi történt, ha mindkettőjük ez a baj néhány órával előbb éri?

Annnyit azonban mindkét részlől elismernek, hogy a magyar huszártszettek szépen és ügyesen lovagoltak. Az osztrák-magyar lovasság fölénységét ezen táv-

lovaglás alkalmával az is emeli, hogy tisztjeink kivétel nélkül nehéz szolgálati kardjaikkal lovagoltak, míg a német bajtársak könnyű ostornál egyebet nem vittek magukkal. Már pedig a nehéz szolgál-

Miklós Aladár, 16-ik százazredbeli főhadnagy.

lati kard viselése idővel az efféle erőszakolt lovaglásnál nem csak a lovas balesipőjét, hanem leginkább az ügét vagy röviden vágatót paripa bal oldalát kínozza meg. Ne feledjük továbbá, hogy a német tisztek egész a határig jó karban tartott országutakon haladhattak, s így az út nagyobb részében lovaikat kímélhették, míg a mieinknek a szász határig a lehető legrosszabb utakon kellett haladniuk. E két fontos körülmény a verseny feltételeit megállapító bizottság egészen figyelmen kívül hagyta, holott a kard viselése osztrák-magyar részről az utolsó órában lón elhatározva.

Egyébiránt kétséget nem szenved, hogy egyes ezredek vagy lovas hadosztályok távlovaglásánál a magyar huszárságnak jutna a dícsőség palmája. Hogy mire képesek huszárságunk menetelési dolgában, ezt megmutatta az újabbi magyar lovasság megalakítása, gróf Nadasdy Ferenc tábornagy a porosz háborúban. Nagy Frigyes tábornokai nyílt csatákon mindig hely állottak, de a magyar lovasság rögtönzött és soha előre nem látott támadásai elől rendszerint meghátráltak. Balta ezredes — akkoriban főkolonellus volt a czíme — jász és kun lovasaival Rohrau-nál kegyetlenül elverte Schwerin porosz tábornok vérteseit, habár ezek háromszor annyian voltak. A sikerült támadás után Balta visszavonult és tízenhat órai hosszabb pihenés nélküli lovaglás után ismét a porozok hátába került. Hasonló menetelési képességet fejtettek ki az I. Napoleon elleni háborúban a Frimont-huszárok, kikről Napoleon serege legelső lovassági tábornokának, Murat hercegnek a következő bírálatot mondta:

— Igaz ugyan, hogy a te vérteseid derék katonák, de már a magyar huszárokhoz képest, kik tegnap mint a forgó szél reád ütöttek, pusztá marionettak, élet nélküli fababok...

Egyébiránt Starhemberg gróf győzelme senkit sem lepett meg. A gróf a közös hadsereg legjobb lovasának egyike, ki «Athos» nevű lovával a verseny pályán nem egy díjat vitt el. Jó szerencsét nagyon megkönyvitte az is, hogy szombaton — október 1-én — este Miklós főhadnagy előtt sűrű köd takarta el az utat, mely az a nélkül is sűppékes talajt még jobban megpuhította. A 2-ik verseny-

pon indult Starhemberg főhadnagytól köd és eső nem akadályozták. Továbbá fontolóra veendő az is, hogy a 2-ik napon elindultak már tájékozva lehettek az iránt, hogy hány óra alatt értek célhoz az első napon indult bajtársak s így szükség esetén erőltethették a menetelést, míg elődeiknek ily kockázatosra okuk nem volt. Miklós Aladár lovaglása tehát mindenesetre sokkal nehezebb körülmények közt ment véghez, mint a díjnyertes Starhemberg grófé, kinek lova megdögölt, míg Miklós «Maresa»-ja nagyon megviselten és vérig sarkantyuzva, az út bajait szerencsésen kiheverte, habár Hoyerwerdtől Berlinig a negyven kilométernyi utat sántítva tette meg, kezdetben erősen bízzegve, később azonban egyenletes ügetésben.

Nem kevésbé szép Csávossy hadnagy lovaglása, ki az út nagyobb részét Miklós Aladárral tette meg és csak kevéssel érkezett be utána. Csávossy lova szintén teljes jó kondícióban végezte a nagy feladatot. Az, hogy egyes lovak szívóssága és kemény természeté az egy vagy másfél órai távlat különbséget jobban kibírta, nézetünk szerint semmi se vonhat le a később érkezett lovasok érdeméből.

Reitzenstein báró porosz testőrvéres főhadnagy kitűnő lovas ugyan, de még sokkal kitűnőbb volt Lippspringe nevű paripája, mely gróf Esterházy Miklós poroszországi nordhauseni ménéséből való. Igaz ugyan, hogy a ló hátsó két patája az örült gyorsasággal végrehajtott 560 kilométeres futamban a szó szoros értelmében darabokra tört s a szegény állatot az utolsó órákban csakis morpium befecskendezések által lehetett fenntartani, de azért a német tiszt bravuroly lovaglást vitt véghez, a minőt ugyan keveset tudunk.

A testi fáradságot, a jó paripák tönkre menését s a minden körülmények közt nagy pénzbeli áldozatokat mindkét részről, a Bécsben és Berlinben tapasztalt szíves fogadás s a legfelsőbb hadurak elismerése bőven kárpótolta. Ha a berlin-bécsi távlovaglásnak egyéb célja és eredménye nem is lett volna mint az, hogy a két szövetséges állam tisztikarának egy része egymással megismerkedjék s tehetségeit e téren kipróbálja, úgy ezen eredményt minden körülmények közt elegendőnek kell tartanunk.

Miklós Aladár huszár főhadnagyról, ki először érkezett Berlinbe, a következő adatokat jegyezhetjük föl:

Miklósvári Miklós Aladár született 1866-ban — a borsodmegyei óségi Miklós család sarja — fia Miklós Gyula kir. tanácsos megyei földbirtokosnak és fivére Miklós Gyula és Miklós Odón országgyűlési képviselőknél. Katonai tanulmányait a máhrisch-weiskircheneri katonai reál iskolában kezdte, hol magyar fiú létere csakhamar a legelső közű küzdőre fel magát. Majd a bécsi helyi akadémiába lépett, hol a lovas tiszti tanfolyamban a legelső lett. 1885-ben hadnaggy lett az akkor Bukovinában állomásozó 16-ik

Báró Reitzenstein, 4-ik porosz vértés ezredbeli főhadnagy.

Csávossy Gyula, 16-ik százazredbeli hadnagy.

huszárezredben. Az 1886-iki galicziai nagy hadgyakorlatok alkalmával Ő Felsője külön elismerésben részesült. Hasonlóképen elismerés érte a Galgoczy altábornagy oldalán végzett jeles szolgálataitért, valamint az orosz határszéli felvételek körül teljesített munkásságáért. 1887-ben főhadnaggy lett a két évi szolgálat után. Mint kitűnő lovas, a bécs-berlini távlovaglásban elsőnek érkezett be az osztrák-magyar tisztek közül Berlinbe «Maresa» nevű lovával, mely a nagy és fáradságos út után elég jó kondícióban maradt. Az út Miklós főhadnagy 13 órai pihenéssel tette meg s így 61 órát foglalt lovagolt. Ennél fogva biztosra vehető, hogy 3. sőt 3^{1/2} órával korábban érkezik Berlinbe, ha lova 40 kilométerrel a cél előtt meg nem sérül, még pedig sem gondatlanságból, sem pedig a lovas könnyelműsége folytán, mi onnan is kitűnik, hogy a jövőre kancsa, s Miklós főhadnagy bravuroly lovaglását a csekek helyett rektor daczára, a német bajtársak teljesen méltányolva, a derék lovasnak emlékül egy színanaranyból készült thea-készüléket ajándékoztak.

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET.

A közgazdaság és adózás alapelvei, írta Ricardo Dávid, fordította Láng Lajos. Megjelent a «Nemzetgazdasági írók társában», melyet a Pallas társaság ad ki. Ricardo a legjelesebb angol közgazdasági írók közé tartozik, kinek irodalmi működése a század elejére esik, és Smith mellett is megvan az az érdeme, hogy a modern gazdasági élet első összefüggő rendszer elméletét neki köszönhetjük, mint a ki először különítette el az elméletet a gyakorlattól. Magyarul most megjelent műve kifejezi a cseréltételek forrását és annak sarkalatos törvényeit, valamint azokat a törvényeket, melyek a vagyon megosztását a társadalom különböző osztályai és rétegei közt meghatározzák. Láng Lajos, jelenleg pénzügyi államtitkár, mint egyetemi tanár előszeretettel ismertette Ricardo műveit, melyek, noha a gazdasági élet egész más körülményei közt irattak, mint a maiak, mégis becsesek maradtak. Még akkor vállalkozott Ricardo legfőbb művének lefordítására, mely most 502 lapra terjedő kötetben jut a magyar közönség kezei közé. Ára 3 ft 20 kr.

A Franklin társulat kiadásában több közhasznú munka hagyta el a sajtót, melyek a közönség különböző igényeinek kielégítésére szólnak.

«A nagy manőver és egyéb katonatörténetek» a katonavilágból közöl egy kötetet, mely az 1892-ik évi manővert, apróságot, Kacziány Géza tollából, ki elsőnek foglalkozott a katonai-élet rajzával, a miben azóta több követője is akad már. Most a minden évben lefolyó őszi hadgyakorlatokról nyújt tipikus képet, derülten és elevenen rajzolja az egy hónapig tartó hadjáratot. A kötetet «A magyar baka» című czikk vezeti be, melyet a szerző «Egy évig mondurban» című könyvének német fordításához írt. A nagy manőver kilenc kisebb, józól képen táruel élénk. Aztán «A görbe országból» czímen néhány rajz a boszniai okkupációból eleveníti a magyar baka életét; végül két czikk a honvédekről. A katonaszkóda és vidám visszaemlékezései általános figyelemre tarthatnak számot. Ára 1 ft. — «Herodotus történeti könyvei», fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Geréb József. Első kötet, mely a három első könyvet foglalja magában, a görög szöveggel együtt. Az ó-kori történetek híres megírójának és a görög próza tulajdonképeni megeremítőjének műve a tud. akadémiá kiadásában megindult «Görög és latin remekírók» című vállalatban lát napvilágot, avatott kézből eredő magyar fordításban. Ára 2 ft 80 kr. — «A Jeles írók iskolai társában» pedig megjelent: M. Tullii Ciceronis pro P. Sestio oratio», bevezetéssel, Cicero életrajzával és a latin szöveggel kísért jegyzetekkel, dr. Csérép József főgymnáziumi tanártól. Ára 40 kr. — «A projektív geometria elemei», synthetikai, geometriai módszerrel, tárgyalja dr. Klug Lipót, főreáliskolai tanár. A tud. akadémiá segélyezése is támogatta a mű megjelenését, melynek ára 2 ft 40 kr. — Az «Oleó könyvtár» (szerkesztő Gyulai Pál) népszerű kötetéből is egyszerre hat került ki sajtó alá. Közük három színművet tartalmaz: a «Svihadok» című vígjátékot Berchik Árpádtól, ára 30 kr.; «Az orléansi szűz»-et Schiller-től, Borsody Béla fordításában, ára 50 kr. és «A jótékony zsémbes»-t az olasz Goldonitól, fordította és Goldoniról nagyobb irodalomtörténeti bevezetéssel ellátta Radó Antal, ára 40 kr. Két füzet költői műfordításokat nyújt: «A kalóz»-t, Lord Byron költeményét Kacziány Géza fordításában, ára 20 kr.; «A balkán-félszigeti népek költészetéből», fordítások az albán, bolgár, szerb, új görög és török költészetből Erdősi Bélától, ára 30 kr. Végül Gyulai Pál akadémiái felolvasása «Gróf Széchenyi István mint író», ára 20 kr.

A kholera és a kholera elleni védekezés czím alatt dr. Oláh Gyula a nagy közönség használatára gyakorlati könyvecskét írt, és 54 lapon felsorolja mindazokat a tudnivalókat, melyeknek a mostani járvány idején mindenki hasznát veheti. A füzetet az Athenaeum társulat adta ki s ára 20 kr. — Az «Ember tragédiája» Prágában. A prágai cseh színpadon már hetek óta játszották Madách «Ember tragédiáját» s a 36-ik előadásnál érte meg a rendőrség beavatkozását. A francia fordalom jeleneténél a csehok a Marcellaire-t oly tüntető zajjal fogadták és kísérték, hogy ennek következtében a rendőrség az előadásokat betiltotta.

KÖZTÉTELEK ÉS EGYLETEK.

A magyar tud. akadémiá október 10-iki ülésén Pulszky Ferencz elnökelt, ki az ülés elején meleg hangon emlékezett meg Salamon Ferencz haláláról. Az ülés napirendjét két székfoglaló vette igénybe.

Nagy Imre, mint rendes tag «A Pécz nemzetség örökösödési póré 1433-ban» című értekezésével foglalta el helyét. Nagy terjedelmű oklevelet mutatott be, II. Garai Miklós nádor 1433-ból származó ítéletét, mely a Györmegyében élt Pécz- és Marczali családok közt folyt pórt döntötte el. Az értekező a régi pórs eljárásról is érdekes adatokat sorolt föl. Az ítélet nemcsak a régi jogszolgáltatás becse okirata, hanem a családák kiegészítéséhez is sokban hozzájárul. — Pör Antal szintén mint rendes tag tartott székfoglalót, megköszönve az akadémia kitüntetését. Értekezése önálló kutatás eredménye és Nagy Lajos király viszonyáról szól Giannino Gucciohoz, a francia trónkövetelőhöz. Ismeretes Nagy Lajos királynak 1358-ban kelt levele, mely Giannino Guccio francia trónkövetelőt nyújt parolja, de a levél előzményeit és történetét eddig nem ismertük. Valóságos regény az X. Lajos francia király halála után neje (Róbert Károly magyar király leánya) áldott állapotban maradt, s az elhunyt király özvegye vitte a kormányzást ideiglenesen. Az özvegy királynak 1316. nov. 15-ikén fia született, kit Jánosnak neveztek. A gyermek életét azonban félteli lehetett a hatalomra sóvárgó ellen, s ezért dajkaja bizonyos Guccio feleségének gyermekét szerepeltette helyette. Ezt a gyermeket meg is ölték, az igazi trónörökös azonban életben maradt, a ki felnevelte, érvényesíteni kívánta jogait; eljött Budára is, rokonához, Nagy Lajos királyhoz, ki meggyőződésén jogos igényeiről, minden tőle telhetőt megtett érdekében. Azonban hiányzott e jámbor pretendensül az erély és ügyesség, mely nehéz ügye keresztülviteléhez szükséges lennént. Végre is saját katonái ejtették foglyul, és kiszolgáltatták a Provence kormányzójának (1361. évi januárius 7.), ki őt urához, Tarantói

Lajos szicíliai királyhoz küldötte Nápolyba, hol fogolyképen őrizték. Azután már csak haláláról értesülünk. Irvadéka azonban még hosszú ideig élt Siennában. Az érdekes felolvasás élénk figyelemben és tetszésben részesült.

A történelmi társulat e hó 6-iki ülésén előterjesztették a Rákóczi Ferencz által épített rodostói templom restaurálásáról szóló számádsókat. Dedek C. Lajos felolvasa Meltel Oszkárnak «Az erdélyi szászok ipara és kereskedelme a 14. és 15. században» című tanulmányát. Szilágyi Sándor bemutatta az Amerika felfedezésére vonatkozó térképeket és az egyetemi könyvtárnak ez időből való rendkívül becse darabját. Az egyik Amerigónak 1504-ből keltezett ama levele, a melyben Amerika felfedezését adja hírül az európaiaknak, a másik egy 1505-ből való «Copie der Neuen Zeitung aus Bresillands».

A nemzeti muzeum zárva. A nemzeti muzeum igazgatósága, tekintettel a kholerajárványra, az összes tárakat bezáratta. Az egyes tárakat csak 50 krajczáros díjjal lehet meglátogatni, a könyvtárt pedig csak egyetemi hallgatók látogathatják.

Új társulatok a vidéken. Szegeden pár nap előtt Dugonics-társaság alakult, mely e hó 11-ikén tartotta első közgyűlését. A szépirodalom és általában a tudományok terjesztésére alakult a közgyűlés egyhangulag megválasztotta a társaság elnökének dr. Lázár György polgármestert, alelnöknek Reizner Jánost, főtáskárnak Békefi Antalt, a tudományos szakosztály elnökének Magyar Gábert, a szépirodalmi szakosztály elnökének Lipsey Ádámot. — Nagy-Váradon is hasonló feladatokra alakult meg a Szilágyi-társaság. Elnöke lett Rádó Odón, alelnök Sipos Orbán, titkár K. Nagy Sándor. A választmány tizenhét tagból áll. Tiszteletbeli elnöknek Schlauch Lőrincz püspököt, tiszteletbeli tagoknak Nogall püspököt, Ritoók Zsigmond táblai elnököt, Bunyitay Vincze kanonokot, Endrődi Sándor és Dobsa Lajos írókat választották meg.

MI UJSÁG?

A királyné Gödöllőn. Erzsébet királyné szept. 22-ike óta tartózkodik Gödöllőn, egészen elvonultan, de naponként téve nagy sétákat. A héten átrándult Főthra, Mikes grófné kíséretében, s látogatást tett gr. Károlyi István özvegyénél, kit a felséges asszony gödöllői tartózkodása alatt mindig meglátogat. A királyné a legjobb egészséggel örvend.

A német császár Bécsben. Vilmos német császár e hó 11-ikén délben érkezett Bécsbe s 13-ikán este utazott el. Mióta Vilmos császár trónra lépett, minden évben meglátogatta uralkodókat. Látogatása ezúttal is bizalmas jellegű volt, s kizárva minden hivatalos fogadtatást. A császár a schönbrunni kastélyba szállt, de többször bement Bécsbe, s ezúttal több gyűjteményt és muzeumot is meglátogató; ő felségével együtt pedig vadászaton volt. A lakosság mindig rokonszenvvel tiszteltetl üdvözölte a fejedelemet. Uralkodónk e hó 13-ikán este a pályaudvarhoz kísért vendégét, s a bucsuzásokor megcsókolták és megölelték egymást. A király ugyanez este szintén elutazott s e hó 14-ikén reggel Gödöllőre érkezett.

Erzsébet főhercegnő hitoktatója. A boldogult Rudolf trónörökös kis árjának, Erzsébet főhercegnőnek hitoktatójává dr. Fischer-Colbire Agoston udvari káplán, a bécsi augusztineum prefektusa s az esztergomi főgyéházmegye fiatal papja nevezetett ki. Arany szobra. A nemzeti muzeum parkjában felállítandó Arany-szobor talapzatát teljesen elkészítették, de a szobor leleplezése csak május elején lesz. A termésköböl készült talapzat fölé a tálire favázat emeltek, hol a télen is dolgozni lehessen. Arany ülő alakja, valamint a mellékalakok is már bronzba öntve várják az elhelyezést.

A kereskedelmi miniszterium államtitkára. A hivatalos lap e hó 13-iki száma közölte, hogy Reiszig Ede, Békésvármegye volt főispánja, a kereskedelmi miniszterium államtitkárává nevezetett ki.

Az erdélyi színeszet száz éves jubileuma. Az erdélyi színeszet és Katona József születésének száz éves jubileuma megélése Kolozsvárt alakult bizottság Jókai Mór kért föl alkalmi darab megírására. Kálchy Gyulát pedig, a régi magyar zeneemlékek alapos ismerőjét, megnyitó zenemű megírására. Az ünnepi előadáson nagy előkép-csoportozatot mutatnak be, lehetőleg oly családok tagjainak közreműködésével, melyek a magyar színeszet állandósítása és a színház létesítése körül érdemeket szereztek. Eddig huszonegy ur és hat hölgy jelentette be közreműködését és kilátás van 60—70 közreműködőre. Hegedűs Sándor orsz. képviselő mint bizottsági tag 50 frtot ajánlott föl most az ünnep költségeire, a később fölmerülhet kiadásokhoz jelentékenyebb összeggel is hajlandó hozzájárulni.

Az új pénz. A kormóci pénzverő intézetben már javában verik az új pénzt; az arany koronákból és egyéb ércpénzből az első szállítvány november elején érkezik Budapestre, a hol legelőször is a képviselőháznak mutatják be. Terrben van, hogy a képviselőknél a novemberi napi díjakat arany koronákban adják ki.

A Bécs és Berlin közti lovaglásban részt vett német katonatisztek nagy része a bécsi bizottsággal és b. Gágeren lovassági felügyelővel együtt e hó 10-ikén külön vonaton Kisbérre jött, hogy megismerjék a magyar állami méntelepet. Mindent meg is néztek s éjjel tájban indultak vissza Bécsbe.

Kolumbus-ünnepélyek. Október 12-ikén volt négy száz év, hogy Kolumbus a mai San-Salvador szigeténél az új világ földére lépett. A nevezetes esemény évfordulóját mind Amerika, mind Spanyolország megülte. A spanyolok Huelvában ünnepeltek. Az ünnepélyek megnyitójául történelmi díszmenet vonult végig az utcákon. A régenskirályné és a király a palota erkélyéről nézték a fényes látványt. Mária Krisztina régenskirályné rendjelekkal tüntette ki az idegen hajórajok tengerajóit és tisztjeit. New-Yorkban nagy szemle volt a hajók felett, gyönyörű időben folyt le. Nagy számu feldíszített hajó és esónak lepte el a kikötőt. A hajók üdvölvések közt, három csoportban vonultak el. A középső csoportban voltak a külföldi hajók, a diszhelyet az «Infanta Izabella» nevű spanyol hajó foglalta el.

A kholera az ország több részén is kezd mutatkozni szórványosan, leginkább a Duna mellékén és Pest-megyében, hol már több eset fordult elő, de a baj sehol sem öltött járványos jelleget, s egy-két esetenél több nem fordult elő.

Szegeden azonban már vagy tíz eset, melyből több halállal végződött, okoz aggodalmat. Budapestben a járvány nem öltött nagyobb terjedelmet, sőt egy pár nap óta a betegedések száma egy kissé apadt. Most már az egészségügyi intézkedéseket erőlyesen hajtják végre s mindenki tudja, hogy szükség esetén hová forduljon segítségért. E hó 11—12-ike közt (egyik éjjeltől a másikig) 31 megbetegedés (tizeneggyel kevesebb, mint előtte volt napon) és 18 halálozás történt; e hó 13-án volt 29 betegedés és 16 haláleset. A járvány folyton a szegényebb néposztályból veszi áldozatait. Gyakori eset, hogy olyanokat is beszállítanak a kórházba, a kik nem kholerában szenvednek. A járvány hatását már nagyon érzi Budapestben az üzletvilág. Mindenki tartózkodó, a kereskedések csöndesek; a vendéglátók néptelenek; idegen alig jön most a fővárosba. A külföldről a járvány csökkenését jelentik. Hamburgban e hó 12-én már csak 10 betegedés és 6 halálozás fordult elő.

Múlt heti számunk egy adatát helyreigazított, következő nyilatkozat közlésére kértünk föl: «T. szerkesztő ur! Becses lapjának f. hó 9-ik számában a fő- és szekvársórol és annak főtisztviselőiről megjelent közleményben foglalt, és Rózsavölgyi Gyula tanácsnokra vonatkozó életrajzi adatok közül azon állítás, hogy nevezett tanácsnoknak atyja (tehát az anyám is) Nagy-Kanisán izraelita tanító volt, a valósággnak meg nem felel, mert atyám tanító, mint általában izraelita soha nem volt, hanem igenis N.-Kaniszán mőködött, mint a 40-es években ott fennállott kath. tanítóképezdeknél tanára, és ennek beszüntetésével kezdetben mint községi, elemi, majd mint felsőleányiskolai tanító. — Budapest, 1892. okt. 11. Rózsavölgyi Antal, fővárosi tanács-tollnok.»

HALÁLOZÁSOK.

SALAMON FERENCZ végtisztességére nagy számmal gyűlt össze a tudományos és irodalmi világ okt. 11-ikén a Damjanich-utcai halottasházban. A korszokt koszorúk borították. A tudományos testületek mind küldtek koszorút a kitűnő történetirő ravatalára. A halottas ház udvarkertje egészen megtelt gyászoló gyűlekezettel. A gyászszertartást Szász Károly ref. püspök végezte, ki szívből jövő beszéddel bucsuzott el régi barátjától, egykori tanártársától. Arra emlékeztetett, hogy nem igazán halál, a mit mi annak nevezünk, csak elváltozás, elköltözés a porstórból. Sokakig élnek meg szeretőben és emlékezésben, a jelesek pedig alkotásaikban, szellemi munkáiban, melyek meg nem halnak velök, nem is változnak. Mint halhatatlan a lélek, úgy halhatatlanok alkotásai, s minél tisztán szellemibbek s minél kevesebb köztük van az anyaggal, annál inkább. A szobrászat, a képzőművészet remekeinél tartósabbak az írás remekművei, mert nem anyagiál önti, nem anyagból formálja gondolatait. Az ó-kor festészeti, szobrászati, építészeti remekei alig vannak meg, de Homér, Herodot, Plato művei élnek.

4892 Legnagyobb raktár sirlampákban különböző alakokban 6 frittól 40 frittig a készítő

KUTSCHERA GY.
bédogés raktárház,
BUDAPEST,
IV., Aranykő-u. 6.

• Védjeggyel szal-
lódással szemben.
Ugyazinte kapatok
fémkoszorúk
is, minden nagysá-
gban és virágmenetben.

Minden nagyobb gyár, mezőgazdaság, kőszeg, serfőzde, szeszgyár, gőzmalom, tégla-
gyár és telep,
az épen most végbemenő szigorú hatósági vizsgálatok alkalmával 100 forintig terjedő pénz-
bírságra ítéltetik, ha a k. mértékhatóság szabályzatnak meg nem felelő mérlegeket használnak.

Legújabb szabad. hidmérlegek
rakott járművek és állatok megmérése:
10000 7500 6000 5000 4000 3500 3000 2500 kgr. hordképesség
850 750 600 500 400 375 350 325 ostr. ért. forint.
Legújabb szabadék. állatmérlegek, kerítésre:
2500 3000 1500 1250 1000 750 kgr. hordképesség
300 250 200 175 150 125 ostr. ért. forint.
Legújabb szabadék. táblamérlegek, kettős emelősél:
40 30 20 15 10 5 3 2 kgr. hordképesség
35 28 20 17 14 12 10 8 ostr. ért. forint.
Szabadék. tizedes mérlegek, négyzetleges alakban:
2500 2000 1750 1500 1250 1000 750 500 250 150 100 50 kgr. hordképesség
130 120 100 85 75 65 55 45 35 25 15 10 ostr. ért. fr.
Hidmérlegeinken, állat- és tizedes mérlegeinken minden telter mér-
hető. Nyilv. használatra hiv. előírva. Jótállás 10 évre a mérlegkért.

Bugányi L. és Társa (Bugányi F.)
mérnökök, mérleggyárosok, császári és kir. kinstári és kamara-zsallitók,
Bécs, I., Seilerstrasse 12, (az udvarban jobbra). 4905

Hatóságos ujdonság!
Szabadékozva!
Egyedülálló hangszereket készítő
C-ak 10 fritt

accord-citára
csupán valdi, ha törvény, védett hang-készülékkel van ellátva. Nem szeccéruktól is, a 6 manule segítségével, hangjegy-ismeret nélkül, hamar nélkül, tényleg 1 óra alatt megtanulható. Hangja csodaszép. Ara, iskolával, újsákkal, gyűrével, kulccsal és csatornával együtt, 10 fritt; hozzá 60 népdal és chorál, fritt 1.20 táncz darabok, indulók, opera-dallamok fritt 1.30; hangjegy-álvány 60 kr.; hang-síp 30 kr. Tízéves hangolt citárákért készítség. Egy-letek, testületok, jobb állás egyéneknek, utánvet nélkül, megtekintésre. — Képes tervezet, számos köszönő-irat, ingyen és bérmentve.

Kloss szabadék. ujdonságok üzlete, Brünn, Nr. 50.

VASÁRNAPI UJSÁG

43. SZÁM. 1892. BUDAPEST, OKTÓBER 23. XXXIX. ÉVFOLYAM.

Külföldi előfizetőknek a postallag felírtára 2.50 megfizetés nélkül a postai költség nélkül. Kétféle díj: a) a postai költség nélkül, b) a postai költségvel együtt. A postai költség nélkül a postai költség nélkül.

Fel, az olcsóság forrásához!
!!Pénzre és helyre van szükségem!!

Igen nagy készlet miatt kénytelen vagyok 6800 darab **női köpenyt** eladni, melyek jó Palmerston-posztó-kelméből, 3 színben, fekete, barna és szürke, eleg. és divatosan **Krimmer passzomant-agrafokkal** gazdagon díszítve, jó vastag, meleg téli posztóból, tartósan készítve, rendkívül kényelmesek és melegek, a leiszorított hűdegen szükségesek; potlom áron, csupán 1. min. név fritt 9.25, 2. minőség fritt 11.—, 13.— és fritt 15.—.

Leány-köpenyek, ugyanolyan minős., 9—17 éveseknek, csupán fritt 5.50, 7.—, 9.25 és 11.—

Gyermek-köpenyek, 2—9 éveseknek, fritt 3.50, fritt 4.50, fritt 5.50 és 6.—

Női karmantyúk **bizam-, krimmer- vagy plüssből** stb., legfinomabban kiállítva, selyemmel béleelve, selyemből készült, minőség fritt 1.25, 2.25, 3.50 és 5.—.

Női sapkák **elatin-, krimmer- vagy plüssből,** csokorral v. tollal díszítve, legfinomabban selyemmel béleelve. I. minőség fritt 1.25, 1.85, 2.50, 3.—.

Női köpenyek megrendelésénél csak a **mell- és nyakbőség, ujjak hosszát, s a kívánt színt,** kérem megjelölni.

NAGYKENDŐK, szöve, elegáns és modern, minden színben, sodrott rojtjal, körülbelül 185 cm. hosszúnak, n. o. szélesek, **mesés olcsó áron csak 1 fritt 75 kr. darabja,** finomabbak, 2 1/2 nagyok, a fritt 2.75, fritt 3.50, és 5 fritt.

Megrendelések **posta utánvét mellett** pontosan teljesítettek. — Nem tesztől, **kicsérrel** vagy a **pénzt visszaszolgáltatja**

KIVITELI RÜHA-RAKTÁR
"Schacherl" Bécs, L., Sterngasse, Nr. 2/5.

4782 **FERNET-BRANCA** (GYOMORKESERŐ), KÜLÖNLEGESSÉG BRANCA TESTVÉREKTŐL, MILANOBAN, mint a kik egyedül bírják a gyomorkeserő gyártásának receptjét. Kétszázéves minden világhírlapokon! Egy család sem nélkülözheti.

Orvosiilag ajánlva az emésztés megkönnyítésére, mint étvágygerjesztő, stb. — Kiválóan ajánlva: **Valódi olasz „Branca“ ürmös-bor,** Cognac Fine, Champagne Croix Rouge termékek a Branca Testvérektől, Milanoban. — **Kapható minden csemege-kereskedésben, kávéházakban stb.**

Főképviselet Ausztria-Magyarország számára: **SCARANO F.** Bécs, VII., Zollergasse Nr. 35.

Fém felirat-betűket betű-szekerényekre, regálisokra, irodákra stb.

műöntvény-különlegességeket, lapos- és üreg-öntvényeket

ajánl 4922

LIEBMAN G.
Bécs, II., Ferdinandstrasse, 13.

Legújabb! 4802 **Legújabb!**

„Intona“
— acézhangokkal —
váltóztatható acélszálaklapokkal és korlátlan **műsorral.** — Ezen új találmány hangszere minden előzetes tanulmány és zeneismeret nélkül száz száz felszeresített zenedarabot lehet játszani.

Ára 10 fritt, a kótálapok drbja 30 kr.

Megrendelések az árak előleges beklódása mellett vagy utánvétellel teljesítettek.

Sternberg Armin és Testv. Nagy képes árjegyzék ingyen és bérmentve!!
Hangszer-Ipar.
Mechan. hangszerekről külön képes árjegyzék. Budapest, VII., Kerepesi-út 36. sz. külön képes árjegyzék. Harmonikáról

WEINWURM ANTAL
fényképész első magyarországi chemigraphiai műintézet Budapest, IV., Károly-utca 3.

készít mindenemű czinkedezésű díszítő, autotypia, phototypia, chemigraphia és chromotypia utján. Alaprajzok, térképek, halmozatok fotolithographiai úton a legújabb-nyosabban sok-sok-szerűsítettnek. Külön bevédezés házonkívül való fényképekre.

HYGEA
hajbalzsam.

E. K. Leonthal által készített és eladott, szőlő és tisztítja a haját; ősz hajnak fiatalos színt és szépséget visszaadja. Nem festőszert — hanem hatásos a hajgyökérre működik. Orvosi tekintélyek ajánlva.

1 palackkal fritt 2.50. — Fróba-ívegesse fritt 1.50. Egyrészt elárulható

4861 **Vedjegy.**
Dimitrijevič S., gyógyszerész, Aracs (Bánát).

Octave Perret & E. Dannaud, 4837
Cognac.
Hirnevessé szeszégetés.
Egész régi minőségű, igen finom

Grande fine Champagne
nagy raktára.

Szállítmány 35 literes abroncsos- és 12 palacktól följebb

Vám-raktár Bécsben.
Legmagasabb kitüntetések valamennyi világhírlapokról.

CHRIST JÁNOS
KÁDÁRMESTER,
Bécs, Währing, Herrngasse 75.
Készít a legolcsóbb ákon nagybirtokosok, bortermelők, borkereskedők és vendéglősök részére mindennemű hordókat, s átvessz használt hordókat, a legelőnyösebb feltételek mellett.

Legjobb és Leghíresebb **Pipere Hőlgypor**

La VELOUTINE
Különleges Rizspor
BISMUTAL VEYITVE
CH. FAY, ILLATSZERÉSZ
PARIS — 9, rue de la Paix, 9 — PARIS.

KIRNER JÓZSEF
CS. ÉS KIR. UDVARI PUSKAMŰVES BUDAPESTEN,
Raktár: IV., Szervita-tér 2. sz. * Gyár: VII. Rózsá-utca 7. szám.

Ajánlja mindennemű saját készítményű és legújabb szerk. vadász-
fegyverek, golyós fegyverek, Express, Riflek, Paradox Riflek
cselló-pisztolyok. Dúsan ellátott raktárát a legújabb szerkesztésű és
pontosan belőtt forgó-pisztolyok, salomfegyverek és pisztolyok,
továbbá a legújabb an-
gol vadász-fegyvert **The Belmont Interchangeable,**
mely saját műhelyében pontosan szabály. és belőve lesz és egészen gépek
utján készíti a **The Belmont Fire Arm & Gun Barrel Works**
Angolországban. Továbbá hi-
mely szintén gépek utján
készít legújabb belga vadász-fegyver **Nimrod,** készíti **Francotte** Ács-
ton fegyvergyárban Lüttichben. **The Celebrated Matchless** kettős két-
csövű vadász-fegyver, mely a **Manufacture Legeoise d'armes** a feu lüttichi
fegyvergyár mechanikai műhelyében gépek utján készíti. Ezen fegyverek
— melyeknek egyedül raktárát biron — mind nálam lesznek szabályozva
és belőve, jószágukért úgy kezeskedem, mint saját készítményeimért.

Ezeket kívül vannak még **Top-Lever** rendszert fegyverek, a sarkák-yuk között fekv. kulccsal, belső Choke-bore pontosan belőve, kil. löképesűek, melyeknek jószágért szintén kezeskedem, 45 forinttal kezdve.

Részletes árjegyzékek kívánatra ingyen és bérmentve küldetnek.

TENNYSON ALFRÉD.
1809—1892.

ANGLIA «koszorús költője» — századunknak is egyik legnagyobb költője hunyta be szemeit az örök álomra f. év okt. 6-ikán hajnali órájában, Aldworth-kastélyában (Sussex grófságban), hol 83 évre terjedő élete végévit félrevonult, de nem télen nyugalomban töltötte.

Neve, mint az egész világon, irodalmunkban is ismeretes, munkái által is. Legnagyobb — s kétségtelenül belbecsre nézve is fő-művét: az Arthur- király mon-daköréből vett király-idyll-et Szász Károly teljes fordításában bírja irodalmunk, terjedelmes bevezetéssel. Kisebb idylljei legszebbi-két **Enoch-Ardent**, híres elégiáját **Locksley-Hall** első részét, valamint kisebb költeményei számos kiváló darabját szintén Szász Károly, továbbá Jánosi Gusztáv, Csukási József, Hegedűs István s mások fordításában bírjuk, — s így a magyar irodalom is megtette a magáét a világ legnagyobb, legelső irodalmának e kiváló alakja ismertetésére s magáéva tételére. Meghozza a maga szerény koszorúját is a költő ravatalára, ki az angolul olvasók tisztelét s rokonszenvét változtatlanul bírta, több mint ötven éven át, kit az angol nemzet **Walter Scott, Lord Byron** és **Longfellow** mellé, a világirodalom pedig **Goethe** és **Hugo** Viktor mellé sorozott a jelen század nagy költői között, s kibeni mi magyarok Arany János szellemi rokonát ismerjük fel.

Tennyson Alfréd 1809 augusztus 6-án született, a London közelében fekvő **Lincoln-shire Somersby** nevű városkájában, hol atyja, **Tenny-**

son Clayton-György az anglikán egyház lelkésze volt, egy gazdag ügyvéd fia, a ki ősei leszármazását III. Eduárd angol királyig tudta felvinni, parlamenti tag, titkos tanácsos (privy councillor) s a polgári pályán, mint jogász, nagy tekintélynek örvendett, de a költészet iránt csekély érzékel bírt; mert mikor neje, **Alfréd** nagyanyja meghalt, akkor tizenöt éves s már verselgető unokájától azt kívánta, hogy nagyanyja halálára írjon elégát — s az elégia elkészülvén, mikor **Alfréd** azt bemutatta neki, az öreg úr

egy fél-sovereignt adott a fiatal költőnek e szavakkal: «nesze fiam, tedd el — ez első írói díjad s fogadom, hogy az utolsó is.» Ellenben testvérbátyja, **Károly**, hét fiu s öt leány-testvér közül — hozzá korban s szívben legközelebb álló, — jobban ítélte róla. Ő is verselgetett s öcsének egyszer, — még előbb, mint a nagyapjuk, — témát adott, hogy próbáljon verset írni róla: «A virágok a kertben» — s mikor elolvasta, azt mondta öcsének: «csakugyan tudsz írni.» Azután ketten együtt versenyezve irogattak s később együtt adták ki «Két testvér költeményei» című alatt első gyűjteményüket.

Apjuk, a somersby-i lelkész, jeles tehetségű, tudományos szellemű s szép testalkatu férfiú volt, — a mit tőle fiai is örökölték, **Alfréd** legnagyobb mértékben, — míg anyjuk, **Fyche** lelkész leánya, finom érzésű s költői hajlamú nő volt. Úgy hogy **Tennyson** is szó szerint elmondhatta magáról, a mit **Goethe**:

«Apámtól van a természetem s komoly magan-tartása, Anyámtól a természetem és kedvem a dallásra.»

Szüleik a két fiut először **Holywell-Glen**-be küldötték, középiskolába; majd a **cambridge-i** egyetemre, hol **Alfréd** magasabb tehetsége csakhamar kitűnt, s hol öket legidősb testvérek, **Frigyes** (ki azonban minden testvérét túlélte s most 86 éves) pár évvel megelőzte, ki maga is verselt, valamint még egy sereg egyetemi bajtársuk. Ezek közül **Alfréd** egygyel, **Hallam** **Arthurral**, kötött legszoros barátságot, mely az egész életre szóló volna, ha ez korán ifjan meg nem hal. **Alfréd** még az egyetemen első költői díjat nyert «**Timbuktu**» című költeményével s egy új kötettel lépett föl: **Lyrai költemények-**

TENNYSON ALFRÉD.